

Lietuvos šaulių sąjungos vertinimas Klaipėdos krašto viešojoje erdvėje 1923–1926 metais

Dr. Silva Pocytė

Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, H. Manto g. 84, Klaipėda
El. p. silva.pocyte@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas Lietuvos šaulių sąjungos klausimas Klaipėdos krašto viešojoje erdvėje 1923–1926 m., remiantis Šaulių sąjungos Klaipėdoje leista periodika „Klaipėdos sargas“ ir „Klaipėdos garsas“. Turinio kokybinė analizė atliekama išskiriant tris esminius probleminius klausimus: šaulių požiūris į krašto lietuviškumą, vokiškumą ir religiją. Lietuvos šaulių sąjunga buvo viena iš atraminių organizacijų, turėjusių vykdyti Lietuvos integracinę politiką Klaipėdos krašte, todėl minėtų aspektų analizavimas spaudoje leidžia atskleisti Šaulių sąjungos veiklos refleksijas ir suvokinius Klaipėdos krašto viešojoje erdvėje bei siekti identifikuoti sąjungos (ne)populiarumo tarp krašto gyventojų priežastis.

Esminiai žodžiai: *Lietuvos šaulių sąjunga, šauliai, Klaipėdos kraštas, „Klaipėdos sargas“, „Klaipėdos garsas“.*

Annotation. The article analyses the issue of the Lithuanian Riflemen's Union in the public space of the Klaipėda region in 1923–1926, based on the periodicals “Klaipėdos sargas” and “Klaipėdos garsas” published by the Riflemen's Union in Klaipėda. Qualitative analysis of the content distinguishes three main problematic issues: the attitude of the riflemen towards the Lithuanianess of the country, Germanism and religion. The Lithuanian Riflemen's Union was one of the key support organisations that had to implement Lithuania's integration policy in the Klaipėda region, therefore the analysis of the above aspects in the press allows revealing of the Riflemen's Union's reflections and perceptions in the Klaipėda region's public space.

Keywords: *Lithuanian Riflemen's Union, riflemen, Klaipeda region, „Klaipėdos sargas“, „Klaipėdos garsas“.*

Įvadas

1924 m. spalio 21 d. Lietuvos Respublikos prezidento A. Stulginskio dekretu paskirtasis Klaipėdos krašto gubernatorius Jonas Budrys situaciją ir sunkumus Klaipėdos krašte apibūdino 1925 m. rašytame dienoraštyje tokiais žodžiais: „Gubernatoriaus padėtis, laike pirmųjų dvejų metų, buvo be galo sunki. Vienok buvo dėtos visos pastangos, kad pasiektų užsibrėžtą sau tikslą: lietuvinti, arba [...], atgaivinti tautinį susipratimą paklydusių vietinių gyventojų tautinės kilmės; sulaikyti juos nuo per didelio separatizmo; surišti tuos draugingumo ir vienu lietuviškų interesų ryšiais su Didžiąja Lietuva.“¹ Šią gubernatoriaus įvardytą *lietuvinimo* politiką atliko ir Lietuvos šaulių sąjunga, kurios būriai čia pradėti steigti jau 1923 m. Jos veiklą Klaipėdos krašte autonominiu 1923–1939 m. laikotarpiu, sąjungos santykį su krašto gyventojais, tai yra lietuvininkais, vokiečiais, taip pat save į atskirą grupę išskyrusiais klaipėdiškiais galima suvokti tik bendrame aptariamo laikotarpio Lietuvos ir Vokietijos santykių kontekste, kuris šiuolaikinės istoriografijos diskurse įvardijamas *kovos už Klaipėdą* epitetu². Šioje *kovoje* dalyvavo dvi valstybės: Lietuva ir Vokietija, viena jų turėjo *prijungto krašto integracijos* (Lietuvos atveju), kita – *prarastos žemės susigrąžinimo* (Vokietijos atveju) aspiracijas.

Šios politinės įtampas kontekstas susiformavo po Pirmojo pasaulinio karo, kai buvo sprendžiamos pokarinės Vokietijos sienos ir norėta atimti iš Vokietijos visą lietuviškąjį buvusios imperijos arealą, kuris koncentravosi šiaurinėje jos dalyje, abipus Nemuno upės. Visgi taikos derybų metu buvo suformuotas teritorinis Klaipėdos krašto, teritorijos dešiniau Nemuno, administracinis vienetas, Versalio sutartimi 1919 m. atskirtas nuo Vokietijos ir Antantės valstybių vardu perduotas administruoti Prancūzijai. 1923 m. sausio mėnesį Lietuvos valstybės inicijuotos karinės akcijos metu, kurioje aktyviai dalyvavo ir Lietuvos šaulių sąjungos nariai, kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos.

Politinę kasdienybę Klaipėdos krašte po 1923 m. formavo dviejų valstybių tautinėmis aspiracijomis permelkta veikla: krašto lituanizacija iš Lietuvos pusės ir vokiškumo pozicijų išlaikymas bei stiprinimas iš Vokietijos pusės. Svarbiausi asmenys, dalyvavę ir jautę šios kovos niuansus, buvo krašto vietos gyventojai – lietuvininkai ir vokiečiai bei savita krašto gyventojų grupė, pabrėžusi savo regioninį vietos tapatumą ir pagal įvardą neakcentavusi tautinių aspiracijų, – klaipėdiškiai (vok. *Memelländer*).

Kalbant apie Klaipėdos krašto lietuviškąjį kontingentą, svarbu paminėti, kad Klaipėdos krašto lietuviai / lietuvininkas skyrėsi nuo lietuvių, gyvenusių likusioje Lietuvos dalyje. Žvelgiant iš laiko perspektyvos, analizuojant įvairiažanrius archyvinius tarpukario

¹ Klaipėdos Teritorijos Gubernatoriaus dienynas, 1925 metai. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2011, t. 23, p. 277.

² Vienas pirmųjų taip Klaipėdos krašto tarpukario laikotarpio politines įtampas apibūdino istorikas Vytautas Žalys. Žr.: ŽALYS, Vytautas. *Kova dėl identiteto: kodėl Lietuvai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923-1939 m. Ringen um Identität: Warum Litauen zwischen 1923 und 1939 im Memelgebiet keinen Erfolg hat*. Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk, 1993.

Klaipėdos krašto dokumentus, galima konstatuoti, kad Lietuvos valstybei ir lietuviams krašto lietuviškumas tapo / liko neįminta mįslė, kurios turinį formavo ilgaamžis lietuvininkų ir vokiečių (su)gyvenimas toje pačioje prūsiškos ir vokiškos valstybės aplinkoje. Klaipėdos krašto lietuvininkas skyrėsi nuo Didžiosios Lietuvos lietuvių išpažįstama religija (lietuvininkas – protestantas, o didlietuvis – katalikas), ekonomine ir ūkine padėtimi, priklausymu skirtingoms valstybėms. Skirtinga Lietuvos ir Klaipėdos krašto politinė partitistinė sunkino Lietuvos integracines intencijas krašte, vietos gyventojams (susi)gyvenimas su Lietuvos vykdyta *atlietuvinimo* politika kėlė skirtingus jausmus ir formavo skirtingas laikysenas: lietuvininkus žeidė jų *atlietuvinimas*, o vokiečiai tai traktavo kaip grėsmę jų tautiškumo išlikimui.

Per 16 autonominių Klaipėdos krašto metų Lietuva taip ir nepažino krašto savitumo, integracinės klaidos lietuvininkus tolimo nuo Lietuvos, o Vokietija, turėdama didesnius finansinius išteklius, stiprino savo įtaką krašte bei tarptautinėje arenoje, nuolatos skelbė apie skriaudžiamus Klaipėdos krašto vokiečius. Šioje lietuviškumo ir vokiškumo kovos arenoje Klaipėdos krašte išsiskiria ir ganėtinai akivaizdi įtampa bei vienybės stoka tarp lietuviškajam poliui atstovavusių lietuvių: 1) į Lietuvos valstybės integraciją orientuotų lietuvininkų; 2) politiškai indiferentiškų, vokiškoje / lietuviškoje kultūrinėje ir kalbinėje terpėje įsigyvenusių lietuvininkų bei 3) iš Didžiosios Lietuvos atvykusių lietuvių, daugumos kurių rezervuotas požiūris skleidėsi per religinės tradicijos prizmę, įvardijant Klaipėdos kraštą *nekatalikų žeme*³.

Lietuvos ir Vokietijos įtaka krašte buvo stiprinama įvairiomis politinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis formomis. Kultūrinės ir tautinės intencijos atsispindėjo įvairių organizacijų ir draugijų veikloje, leidžiamų laikraščių ir žurnalų puslapiuose. Kalbant apie lietuviškojo poliaus prezentantus Klaipėdos krašte, pastebėtina, kad dalies autonominiu laikotarpiu įkurtų draugijų šaknys buvo Didžiojoje Lietuvoje, kurios, lyginant su vokiškomis arba vietinėmis lietuviškomis organizacijomis, nesulaukė masinio lietuvininkų palaikymo. Jos keldavo ir vietos vokiečių, kurie įžvelgdavo grėsmę jų vokiškumui, nepasitenkinimą bei erzelį.

Viena tokių organizacijų, turėjusių atspindėti didlietuviškas tautines ir kultūrinės intencijas Klaipėdos krašte, buvo Lietuvos šaulių sąjungos (toliau tekste – LŠS) XX Klaipėdos rinktinė, įsteigta netrukus po krašto prijungimo prie Lietuvos.

LŠS veiklos tyrimai pastaraisiais metais nestokoja mokslininkų dėmesio. 2019 m. išleistoje Mindaugo Nefo monografijoje apie Lietuvos šaulių sąjungą⁴ daugiausia analizuojami įvairialypiai sąjungos veiklos aspektai: ideologinės nuostatos ir jų kaita, šaulių veikimo būdai, santykiai su Lietuvos politine valdžia. Darbe fragmentiškai pateikiami ir paskiri šaulių veiklos Klaipėdos krašte siužetai, pvz., išskiriant probleminį šaulių ir jų ideologijos požiūrį į vokiečius, akcentuojant komplikuotus lietuvių ir vokiečių santykius

³ PRANAS. Laiškas iš nekatalikų žemės. *Audra*, 1932, Nr. 1, p. 30.

⁴ NEFAS, Mindaugas. *Dvasios aristokratai. Lietuvos šaulių sąjungos siekiai ir realybė 1919–1940 m.* Vilnius: Versus, 2019, 495 p.

Klaipėdos krašto autonominiu laikotarpiu. Šaulių veiklą Klaipėdos krašte šis autorius yra tyrinėjęs 2012 m. Lietuvos edukologijos universitete apgintame magistro darbe⁵, kuriame aptarti šaulių susikūrimo, lietuviškos veiklos, santykių su krašto gyventojais aspektai 1923–1939 m.

Šaulių-partizanų svarbą tarpukario Lietuvos gynybos sistemoje analizavęs Vytautas Jokubauskas⁶ Klaipėdos šaulių veikimo aspektams skiria tik paskiras detales. Karinės šaulių kaip paramilitarinės organizacijos veiklos detalės, daugiausia susijusios su Klaipėdos krašto operacija 1923 m., analizuojamos 2015 m. išleistoje kolektyvinėje monografijoje⁷.

Klaipėdos krašto šaulių kultūrinės veiklos, jų dalyvavimo *atlietuvinimo* politikoje pasirus siužetus yra aptarę V. Vareikis ir V. Jokubauskas darbe apie XX Klaipėdos rinktinės susikūrimo ir veiklos apyštovas 1923–1939 metais⁸. Krašte vykusius incidentus tautiniu pagrindu tarp vietinių Klaipėdos krašto gyventojų iš vienos pusės ir šaulių bei Lietuvos kariuomenės kareivių iš kitos pusės yra tyrinėjusi, daugiausia remdamasi archyviniais dokumentais, S. Pocytė⁹. Kaip matoma, šiuose darbuose fokusuojamasi į bendrus Lietuvos šaulių sąjungos ir XX Klaipėdos rinktinės karinius, ideologinius veiklos aspektus, tuo tarpu Klaipėdos krašto konteksto tyrimuose stokojama šaulių veiklos refleksijos plačiojoje visuomenėje, tarp dominuojančių krašto tautinių grupių, kurių nuostatas geriausiai atspindėjo aptariamam laikotarpiui leisti periodiniai leidiniai.

Atsižvelgus į anksčiau pateiktą šaulių veiklos įkontekstinimo Klaipėdos krašte problematiką, formuluojamas šio straipsnio *tikslas* – išanalizuoti Lietuvos šaulių sąjungos veiklos vertinimą Klaipėdos krašto viešojoje erdvėje 1923–1926 m.

Tikslui pasiekti iškelti šie *uždaviniai*: 1) remiantis Šaulių sąjungos leista Klaipėdos krašte periodine spauda, išanalizuoti pagrindines spaudos turinyje atspindėtas sąjungos veiklos refleksijas krašto viešojoje erdvėje; 2) pateikti Šaulių sąjungos santykį ir požiūrį į Lietuvos vykdytą integracinę politiką, krašto vokiškumą ir religinę tradiciją.

Tyrimo *naujumas* yra susietas su šaulių periodikos, leistos Klaipėdos krašte, kokybine turinio analize, kuri istoriografijoje iki šiol nebuvo aptarta¹⁰. Minėtos periodikos turinys leidžia pateikti tam tikras įžvalgas apie Klaipėdos krašto šaulių siekį išlaikyti tam tikrą

⁵ NEFAS, Mindaugas. *Lietuvos šaulių sąjungos veikla Klaipėdos krašte (1923–1939 m.)*. Magistro darbas. Lietuvos edukologijos universitetas, 2012, 121 p.

⁶ JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, 587 p.

⁷ JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAIČENONIS, Jonas; VAREIKIS, Vygantas; VITKUS, Hektoras. *Valia priešintis: Paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*. Klaipėda: Druka, 2015, 320 p.

⁸ JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAREIKIS, Vygantas. *Lietuvos šaulių sąjungos XX Klaipėdos rinktinė 1923–1939 metais*. Klaipėda: Druka, 2016, 95 p.

⁹ POCYTĖ, Silva. Tautiniai incidentai Klaipėdos krašte: Lietuvos šaulių ir karių susidūrimai su vietiniais gyventojais. *Historica Universitatis Klaipedensis*, 2016, t. 32, p. 118–147.

¹⁰ Mindaugas Nefas magistro darbe fragmentiškai pristato „Klaipėdos sargą“ ir „Klaipėdos garsą“, yra minimi leidybos metai, išleistų numerių skaičius, tačiau turinio analizė nebuvo aprėpta. Žr.: NEFAS, Mindaugas. *Lietuvos šaulių sąjungos veikla Klaipėdos krašte (1923–1939 m.)*. Magistro darbas. Lietuvos edukologijos universitetas, 2012, p. 72.

kraštui būdingą savitumą, pvz., akcentuojant krašto religinės tradicijos svarbą vietos gyventojams, o tai kai kuriais atvejais kirtosi su bendromis Lietuvos šaulių sąjungos nuostatomis, išeliminavusiomis bet kokias religines užuominas šaulių veikloje.

Šaulių sąjunga Klaipėdos krašte veikė iki pat *Anšliuso* 1939 m., tačiau šiame straipsnyje analizuojamas laikotarpis, 1923–1926 m., yra apibrėžiamas Klaipėdos krašto šaulių leistų laikraščių „Klaipėdos sargas“ (1924 m.) ir „Klaipėdos garsas“ (1926–1927 m. vasaris¹¹) chronologine aprėptimi. Be šių minėtų periodinių leidinių, tyrime bus analizuojama ir kita Klaipėdos krašto periodika: lietuvių kalba leisti „Lietuvos keleivis“, „Pagalba“, vokiškąjį naratyvą reprezentavęs „Memeller Dampfboot“. Didžiosios Lietuvos suvokinius apie šaulių veiklą Klaipėdos krašte padėjo atskleisti Šaulių sąjungos leidinio „Trimitas“ žinutės ir informacija.

Šaulių sąjungos veiklos Klaipėdos krašte pradžia

Oficialios Šaulių sąjungos užuomazgos Klaipėdos krašte pradeda rasti iš karto po krašto prijungimo prie Lietuvos po 1923 m. sausio 15 d. Istoriografijoje minimos kelios sąjungos įsteigimo datos – 1923 m. kovo 18 d.¹² ir gegužės 1 d.¹³ Šio tyrimo kontekste svarbu ne diskutija dėl sąjungos įkūrimo datos¹⁴, bet pačios organizacijos kulties arba įkūrimo iniciatyvos aspektas. Nors Šaulių sąjungą Klaipėdos krašte vadina iš Didžiosios Lietuvos „importuota“ organizacija su jos veiklos principais, jos įkūrimo matomas aiškus Klaipėdos krašto vietos lietuvių / lietuvininkų faktorius. Sąjungos pagrindu tapo Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas (toliau – VMLGK arba GK) ir jo nariai, kurie buvo suburti oficialiai vadovauti vadinamajam Klaipėdos krašto sukilimui arba prijungimui prie Lietuvos 1923 m. sausio 15 d. Šio komiteto, nors ir nominalaus, nariai buvo lietuviškumo sklaidos ir suartėjimo su Didžiąja Lietuva forpostas, kurie buvo įsitikinę krašto prijungimo prie Lietuvos abipusiu naudingumu. Tai ir Martynas Jankus, Jonas Vanagaitis, Jurgis Brūvelaitis bei kiti. Pastarasis jau nuo 1919 m. aktyviai įsitraukė į lietuvių jaunimo draugijų Klaipėdos krašte organizavimą¹⁵, dalyvavo po Pirmojo pasaulinio karo atsikūrusios „Santaros“ veikloje. Ši draugija koordinavo Klaipėdos krašto lietuviškų jaunimo draugijų veiklą, per J. Brūvelaitį Lietuvos šauliai palaikė ryšius su

¹¹ „Klaipėdos sargas“ buvo leistas iki 1927 m. pabaigos, jo turinio analizė straipsnio tyrimo kontekste ribojasi iki 1927 m. vasario, kai laikraštį leido Klaipėdos krašto šaulių sąjunga.

¹² NEFAS, M. *Lietuvos šaulių sąjungos veikla Klaipėdos krašte (1923–1939 m.)*, p. 21.

¹³ JOKUBAUSKAS, V. *Lietuvos karinė doktrina ir jos realizavimas 1923–1940 m. Šiaurės Rytų Baltijos regiono šalių kontekste*. Daktaro disertacija, Klaipėda, 2013. 168 p.

¹⁴ Jonas Matusas 1939 m. darbe apie Lietuvos šaulių sąjungą Klaipėdos krašto šaulių pradžią sieja su 1921 m. pradžioje įkurta vadinamąja V grupe. Tačiau kaip pastebi M. Nefas, šio fakto nepatvirtina jokie archyviniai dokumentai. Žr.: NEFAS, M. *Lietuvos šaulių sąjungos veikla Klaipėdos krašte (1923–1939 m.)*, p. 19.

¹⁵ *Kovos kelias. Klaipėdos krašto prijungimui prie Lietuvos 15-kos metų sukakčiai paminėti almanachas*. Antras leidimas, Vilnius: „Petro ofsetas“, 2012, p. 239.

prolietuviškai nusiteikusių Klaipėdos krašto jaunimu¹⁶. Tad galima teigti, kad neoficialios LŠS užuomazgos krašte pastebimos dar iki 1923 m. VMLGK galima pavadinti Šaulių sąjungos įkūrimo krašte laiduotoju, nes jau tų pačių metų vasario 3 d. į komitetą kreipėsi LŠS centro valdyba, sveikindama „su laimėjimais vaduojant iš sunkios vergijos ir naujai tvarkant gimtąjį kraštą“, ir paskiria bendradarbiavimui su Gelbėjimo komitetu bei kitomis lietuviškomis draugijomis ir organizacijomis centro valdybos sekretorių Aleksandrą Marcinkevičių, kuris įgaliotas būti Šaulių sąjungos atstovu Klaipėdos krašte¹⁷. Kovo 18 d. A. Marcinkevičius dalyvavo steigiamajame Šaulių sąjungos Klaipėdos krašto skyriaus susirinkime, kuriame aštuoni lietuvininkai: Vilius Šaulinskis ir Adomas Kybrancas iš Klaipėdos, Jurgis Bruvelaitis iš Šilutės, Jurgis Davilas iš Svencelės, Jurgis Augustaitis ir Jurgis Plonaitis iš Pagėgių, Anas Lekšas iš Rusnės ir Endrius Laužius iš Užkamonių nutarė įstoti į Lietuvos šaulių sąjungos gretas ir „sudaryti iš savęs Klaipėdos krašto šaulių skyrių“¹⁸ bei tapti krašto skyriaus valdybos nariais. Valdybos pirmininku buvo išrinktas Vilius Šaulinskis, sekretoriumi – Jurgis Plonaitis, o Šaulių sąjungos centro valdybai nartarta nurodyti Jurgio Bruvelaičio kandidatūrą tvirtinti Klaipėdos krašto šaulių skyriaus vadu¹⁹. Pastarųjų asmenų „ištikimybę lietuvių tautai ir valstybei“ bei tinkamumą būti šauliais tų pačių metų kovo 28 d. patvirtino VMLGK²⁰. Mūsų analizuojamame kontekste ne tiek svarbu šaulių skyriaus Klaipėdos krašte įsteigimo datos paankstinimas, bet tam tikras VMLGK, kaip svarbiausios lietuviškas intencijas krašte reprezentavusios organizacijos, išskyrimas. Kaip teigiama istoriografijoje, Gelbėjimo komitetas „1923 m. vasario viduryje formuojant Viktoro Gailiaus Direktoriją ir perduodant Lietuvos Respublikos vyriausybei suvereniteto teises į Klaipėdos kraštą, [...] turėjo būti oficialiai likviduotas“²¹, tačiau archyviniai dokumentai ir spauda liudija, kad pirmaisiais autonominio krašto metais svarbiausiu krašto lietuviškumui atstovaujančiu, telkiančiu ir saugančiu forpostu ir organizacija galima būtų laikyti Gelbėjimo komitetą su jo ilgamečiais lietuviško judėjimo nariais Martynu Jankumi, Jonu Vanagaičiu, kurie netapo pirmaisiais Šaulių organizacijos krašte nariais, priešakyje. Komitetas buvęs savotiškas tarpininkas tarp krašto gyventojų ir Lietuvos centrinės valdžios ir ganėtinai aiškiai akcentavęs krašto lokalaus

¹⁶ 1920–1921 m. „Santara“ leido Mažosios Lietuvos jaunimui skirtą laikraštį „Darželis“, kurio puslapiuose retkarčiais pasirodydavo informacija ir apie Lietuvos šaulių veiklą, daugiausia susijusią su šaulių dalyvavimu Lietuvos Nepriklausomybės kovose. Pvz., rašyta apie Panevėžio apskrities Krekenavos šaulių veiklą. Žr.: MIŠKO BRONIUS. Iš šaulių veikimo. *Darželis*, 1921, birželio 20, Nr. 5–6, p. 83.

¹⁷ 1923 02 03 Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos raštas Vyriausiajam Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetui. *Lietuvos centrinis sąjstybės archyvas*, f. 923, ap. 1, b. 325, l. 207.

¹⁸ 1923 03 18 Lietuvos šaulių sąjungos Klaipėdos krašto skyriaus steigiamojo susirinkimo protokolas. Nuorašas. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 324, l. 82.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ [1923 03 28] Lietuvos šaulių sąjungos Klaipėdos skyriaus steigiamame susirinkime dalyvavusiųjų draugų sąrašas. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 324, l. 83.

²¹ Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, t. 4, 2009, p. 755–756.

lietuviškumo dominavimą besiformavusioje lietuvininkų-lietuvių santykių aplinkoje²². Todėl akivaizdu, kad nuo pat pirmųjų šaulių veiklos metų sąjungos (ne)sėkmės krašte garantija buvo susijusi su Klaipėdos krašto lietuviškumo akceptavimu arba atmetimu.

Šaulių veikla ir Klaipėdos krašto lietuviškumas

Analizuojant, kokią vaidmenį Šaulių sąjungos XX Klaipėdos rinktinė atliko ir kokią turėjo įtaką tarp krašto gyventojų, vienareikšmio atsakymo negalėtume pateikti. Įvertinant LŠS išsikelto tikslą – „stiprinti valstybės gynimo pajėgas“ piliečius tautiškai auklėjant, sportiškai lavinant ir kariškai rengiant²³, galima būtų numanyti šių veiklų adaptacijos krašto atveju specifiškumą ir egzistavusias tam tikras įtampas tarp krašto gyventojų ir Šaulių sąjungos narių, ypač tautinio auklėjimo kontekste.

Šaulių sąjunga didžiulės dalies Klaipėdos krašto gyventojų, ir tai ne vien vokiečių tautybės žmonių, buvo suvokiama kaip didlietuviškumą propagavusi organizacija, tad akivaizdu, kad šauliai tarp vietos gyventojų negalėjo būti labai populiarūs. V. Jokubauskas yra atlikęs Klaipėdos šaulių sudėties analizę tautiniu ir konfesiniu pjuviu. Klaipėdos krašte tarp gyventojų dominavo ir per 90 proc. sudarė evangelikai liuteronai, o 1939 m. vasario pradžioje per 76 proc. šaulių sudarė katalikai ir tik 20 proc. – evangelikai²⁴. Šaulių sąjungos įtakos tarp krašto gyventojų ribotumą ir problemišką liudija ir bendras sąjungos narių skaičius, 1938 m. pabaigoje siekęs beveik 3000²⁵, o apskritai krašte gyveno apie 150 000 žmonių.

Šaulių (ne)populiarumą galėtų iliustruoti sąjungos leisti laikraščiai Klaipėdos krašte. 1924 m. kovo 1 d. buvo pradėtas leisti savaitraštis „Klaipėdos sargas“, kuris užsibrėžė „supažindinti ne tiktai Šaulius, bet ir plačiausias kartas mūsų tautinės visuomenės su Šaulių Mieriais [tikslais, – S. P.] ir Klaipėdos krašto bei Lietuvos gyviausiais Gyvenimo reikalais“²⁶. Laikraštis pradėtas leisti Klaipėdos kraštui įprasta gotiška rašyba ir klaipėdiškiams įprasta kalba, akcentuojant, kad pirmiausia svarbu tautinis kultūrinis darbas kaip pagrindinis šaulių uždavinys, kurį esant reikalui bus būtina apginti ginklu²⁷. Pirmajame numeryje buvo išspausdintas ir pagėgiškio Petro Biržio vardu pasirašytas eilėraštis „Klaipėdos sargas“, kuriame akcentuota, kad šaulys, laukininkas iš Klaipėdos,

²² 1924 m. lapkričio 22 d. Klaipėdos krašto parapijų Gelbėjimo komiteto skyrių atstovų nutarime buvo pabrėžiama, kad Klaipėdos krašto gubernatorius turi turėti „didesnes savystovio veikimo teises“, o „valdžios sušelpiamoji spauda Klaipėdoj pereitų nepriklausomai į vietinių gyventojų rankas“. Žr.: [1924 11 22] Nutarimas. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 324, l. 18.

²³ JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAIČENONIS, Jonas; VAREIKIS, Vygantas, VITKUS; Hektoras. *Valia priešintis: paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*, p. 59.

²⁴ JOKUBAUSKAS, Vytautas. *Lietuvos karinė doktrina ir jos realizavimas 1923–1940 m. Šiaurės Rytų Baltijos regiono šalių kontekste*, p. 169.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Į mūsų Skaitytojus. *Klaipėdos sargas*. 1924, kovo 1, Nr. 1, p. 1.

²⁷ J. Br. Pradedant Darbą. *Klaipėdos sargas*. 1924, kovo 1, Nr. 1, p. 1.

yra budrus sargas ir krašto šeimininkas²⁸. Nepaisant patriotinio nusiteikimo ir nubrėžtos perspektyvos, kad pagrindinė šaulių atrama krašte busią laukininkai, sudarę krašto socialiniame žemėlapyje gausiausią sluoksnį, realybėje krašto šauliams tepriklausė beveik 5 proc. laukininkų, o centrinės valdžios įstaigų Klaipėdos krašte tarnautojai, dauguma kurių buvo didlietuviai, sudarė apie 35 proc. šaulių narių²⁹.

Akivaizdu, kad iš pat pradžių šaulių idėjoms skleisti(s) Klaipėdos krašte buvę sudėtinga net per oficialųjį laikraštį, kadangi „Klaipėdos garso“ kaip Šaulių sąjungos laikraščio per pusantro mėnesio buvo išleisti tik penki numeriai, nes balandžio viduryje nuo šeštojo numerio leidimą perėmė naujai įkurta Klaipėdos krašto gynimo sąjunga³⁰. Ši nurodė, kad naujieji leidėjai, „pasitikėdami savo brolių seserų parėmimu vardan Dievo“, perima laikraštį iš Šaulių sąjungos ir sieks „ne tik mūsų tautiškus, bet ir gaspadoriškus reikalus bei tiesas prieš visokius svetimuosius“³¹ ginti. Čia užkoduota labai svarbi Klaipėdos krašto savitumo žinutė – religinis momentas, pasitikėjimas Dievu dėl tautinės ir ūkinės veiklos. Nekyla abejonių, kad šaulių veiklos nepritapimas krašto visuomenėje galėjo būti inspiruotas ir šaulių pasaulietškumo ideologijos (apie jų veiklos santykį su krašto religine aplinka daugiau žr. skyrelyje „Šauliai ir krašto religinė aplinka“), kuri religingam Klaipėdos krašto gyventojui buvo nepriimtina ir svetima. Naujojo „Klaipėdos sargo“ leidėjo kontekste įdomi dar viena detalė. Klaipėdos krašto gynimo sąjungos tikslas buvo ginti krašto vidaus ir ūkio, daugiausia žemės ūkio, reikalus, pašalinti visus trukdžius, kurie kenkia „krašto ir gyventojų gerovei“³². *Gynimo sąjunga* buvo įsteigta 1924 m. kovo pabaigoje, o į jos centro valdybą reikalų vedėju išrinktas ir Jurgis Bruvelaitis³³, tuometis šaulių Klaipėdos krašte vadas. Tarp *Gynimo sąjungos* steigėjų ir iniciatorių buvo jau anksčiau minėto VMLGK nariai M. Jankus, J. Vanagaitis³⁴, todėl J. Brūvelaičio įsitraukimas į naujai kurtos sąjungos, nors ir epizodiškai pasireiškusias, veiklą iliustruotų atstovavimo lokaliai krašto lietuviškumui interesą bei matomą Šaulių sąjungos Klaipėdos krašte įsitvirtinimo netvarumą. Tam tikrą trintį tarp lokaliai krašto lietuviškumui atstovavusių veikėjų ir šaulių jau pirmaisiais pastarųjų veiklos metais sukėlė M. Jankaus išsakytos mintys apie šaulius, kurie tik organizuoja šventes ir vakarus, parodo rikiuotės pratimų, tad jis iš šaulių „nelabai daug gerumų“ laukias³⁵. Išsamiau reikėtų patyrinėti tokio M. Jankaus požiūrio į šaulius priežastis, nes vėlesniais metais visos LŠS veiklos kontekste Jankui buvo skiriamas išskirtinis dėmesys, pabrėžiant jo kaip aušrininko ir

²⁸ BIRŽYS, Petras. *Klaipėdos sargas*. 1924, kovo 1, Nr. 1, p. 1.

²⁹ JOKUBAUSKAS, Vytautas. *Lietuvos karinė doktrina ir jos realizavimas 1923–1940 m.*, p. 169.

³⁰ Į „Sargo“ skaitytojus. *Klaipėdos sargas*. 1924, balandžio 19, Nr. 6, p. 1.

³¹ Visi „Sargo“ Skaitytojei! *Klaipėdos sargas*. 1924, balandžio 19, Nr. 6, p. 1.

³² [V. V-nius]. Klaipėdos Krašto Gynimo Sąjunga. *Klaipėdos sargas*, 1924, balandžio 19, Nr. 6, p. 2.

³³ Ten pat.

³⁴ Šilutė [Iš Klaipėdos krašto]. *Klaipėdos sargas*. 1924, kovo 29, Nr. 5, p. 3.

³⁵ M. Jankus A. Ivaškevičiui. *Klaipėdos sargas*. 1924, kovo 22, Nr. 3–4, p. 3.

šaulio veiklą tautiškumo ir lietuviybės labui³⁶. Kita vertus, pastebėtina, kad Jankus iš pat pradžių buvo kritiškas autonominio Klaipėdos krašto priklausymo Lietuvai principui pataikaujant vokiečiams ir dėl suteiktos autonomijos kaltino tuomečius Lietuvos atstovus, nes tai „tapo per Sidzikauską ir Galvanauską padaryta“³⁷. Vėlesniais metais M. Jankus, jausdamas tam tikrą nusivylimą Lietuvos politika Klaipėdos krašte, taip pat negailėjo kritikos žodžių lietuvių iš Didžiosios Lietuvos atžvilgiu, jiems mažai lankantis Klaipėdos krašte, nes „jie [lietuviai iš Didžiosios Lietuvos, – S. P.] turbūt nori, kad mes [lietuviai iš Klaipėdos krašto, – S. P.], norėdami susipažinti su didlietuviais, eitume į Tauragę pasižiūrėti žemaičius su vyžomis ir utėlėmis“³⁸. Ši ganėtinai kategoriška, ant įžeidimo ribos balansuojanti Jankaus mintis, nors ir pasakyta jau ketvirtąjį dešimtmečio pradžioje, kai Klaipėdos krašto integracija dėl stiprėjusio vokiškumo sunkėjo kiekvienais metais, suponuoja prielaidą apie iš pat pradžių buvusius ganėtinai problemiškus krašto lietuvių ir Didžiosios Lietuvos lietuvių santykius, daugiausia formuotus dėl skirtingo istorinio vyksmo, kadangi „Klaipėdos kraštas nuo Didž. Lietuvos buvo šimtus metų atskirtas. Per tiek laiko svetimųjų ateivių į priešingas puses stumdomos, šitos dvi lietuvių tautos dalys viena nuo kitos nutolo. Dabar [...] pasirodo tas nutolimas. Vieni kitų nuomonę nemokame suprasti, kadangi gerai vieni kitų nepažįstame. [...] [ir] mes, klaipėdiečiai, daugiausia sprendžiame apie Didž. Lietuvą iš atvažiuojančių bėdų žemaičių“³⁹.

Įvairių neigiamo atspalvio apie didlietuvius žinučių esti ir Klaipėdos krašto šaulių leistoje spaudoje, pastebint, jog traukiniuose dirbantys valdininkai (geležinkelių infrastruktūra buvo centrinės Lietuvos valdžios priklausomybėje) būtų geriau aprūpinami, „švaresni būtų, o ir visa savo išvaizda atrodytų tikrais valdininkais“⁴⁰, nusiviliant, kai girdimos Klaipėdoje dainuojamos rusiškos dainos, nes „naujai atgimstąs Klaipėdos kraštas stačiai verkia, kad atvykę iš Didž. Lietuvos piliečiai [...] nemoka lietuviškų dainų“⁴¹, o tokie poelgiai „žemina Lietuvių autoritetą“⁴². Būtina pastebėti, kad pasitaikydavo atvejų, jog ir krašto lietuvių, Šaulių sąjungos nariai, savo elgesiu žemindavo šaulių autoritetą. Tokį pavyzdį pateikė gubernatorius J. Budrys, dienoraščio 1925 m. vasario 2. d. žinutėje parašęs apie šauliams priklausiusį Smalininkų pašto viršininką Konteraitį, kuris išėikvojo

³⁶ Lietuvos šaulių sąjungos būrių atstovų ketvirtajame suvažiavime, vykusiame 1925 m. kovo pradžioje Kaune, tarp Klaipėdos krašto atstovų buvo ir M. Jankus, pristatytas kaip „Klaipėdos krašto veikėjas, aušrininkas ir šaulys“. Žr.: Ketvirtas visuotinis šaulių susivažiavimas. I diena. *Trimitas*, 1925, Nr. 9, p. 277.

³⁷ M. Jankus A. Ivaškevičiui. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 22, Nr. 3–4, p. 3.

³⁸ Pagrindinės mintys p. Jankaus kalbos, pasakytos Rambyne, 1933 m. birželio 18 d. Joninių šventės proga. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 752, l. 277; Informaciją apie šią M. Jankaus kalbą Pasienio policijos Klaipėdos krašte vadas slapto raštu perdavė Klaipėdos krašto Gubernatūrai. Žr.: 1933 07 04 Pasienio policijos Klaipėdos krašte vado raštas Klaipėdos krašto gubernatoriaus įstaigai. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 752, l. 278.

³⁹ Pažinkime Lietuvą. *Klaipėdos sargas*. 1926, balandžio 22, Nr. 15, p. 1.

⁴⁰ Iš Klaipėdos į Priekulę [Iš Klaipėdos krašto]. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 8, Nr. 2, p. 3.

⁴¹ Šaulys. Lietuviai, susipraskime. *Klaipėdos sargas*, 1926, birželio 17, Nr. 23, p. 183.

⁴² Pajėgiai [Iš Klaipėdos krašto]. *Klaipėdos sargas*, 1924, balandžio 19, Nr. 6, p. 3.

6000 litų valdiškų pinigų, o „laike areštavimo jis kėlė triukšmą, protestuodamas, „nes aš esu lietuvis – patriotas“⁴³.

Šauliai, būdama viena Didžiosios Lietuvos idėjas Klaipėdos krašte propagavusių organizacijų, tuos ypač pastebimus kultūros skirtumus tarp Klaipėdos krašto ir likusios Lietuvos siekė naikinti savo spaudos puslapiuose. Pirmasis savaitraštis „Klaipėdos sargas“ buvo leidžiamas krašto gyventojams įprastomis gotiškomis raidėmis, o 1926 m. pradžioje pradėtas leisti naujas krašto šaulių savaitraštis „Klaipėdos garsas“ spausdintas lotyniškais rašmenimis, nes „laikraštį skaitys pirmoje eilėje jaunimas, kuris pažangai ir lietuvių rašybos suvienodinimui nesipriešinas, bet mielai pats mokinas ir padeda“⁴⁴, o gotiškos raidės vadintos senu vokišku palikimu, su kuriuo reikia kovoti taip, kaip „mūsų broliai didž. Lietuvoje, uždraudus rusams lotynų raidėmis lietuvių kalboje spausdinti, kovoj[ę] prieš šitą rusų pasikėsimą“⁴⁵.

Pastebėtina, kad vartotinos rašybos klausimas šaulių spaudos puslapiuose suponuoja akivaizdžią didlietuviškumo viršenybę, ignoruojant arba nuneigiant Klaipėdos krašto kultūrinį savitumą. „Klaipėdos garsas“ akcentavo, kad „klaipėdiškiams gotų raidės yra prigimtos“, pažįstamos nuo kūdikystės, kuriomis „beveik visi laikraščiai ir knygos ligi šiol buvo“ spausdinamos. Tačiau iškeltas retorinis klausimas, „ar viskas, kas mums prigimta ir nuo tėvų paveldėta, tai jau ir gerai, taip ir toliau turi būti“, nes „gotų raidės yra mums svetimos“, jos yra „ta tuštuma, kuri skyrė ir skirs mus nuo didž. Lietuvos“, o tomis raidėmis spausdinant „Klaipėdos garsą“ jis „didž. Lietuvai paliks svetimas ir gali nustoti viso pasitikėjimo“⁴⁶. Tokios remarkos transliuoja aiškų šaulių užsiangažavimą siekti įsitvirtinti Klaipėdos krašte ne tik sleidžiant didlietuviškas idėjas, bet ir nuneigiant Klaipėdos krašto istorinį kultūrinį koloritą, nors ir paties XX Klaipėdos šaulių rinktinės vado ar būrių vadų raštai „dažnai rašomi gotiškomis raidėmis, turį vokišką sakinių santvarką ir pilni neįprastų pavardžių“⁴⁷.

Toks šaulių būdas įsitvirtinti krašte vargu ar galėjo būti sėkmingas. Kaip minima „Klaipėdos garse“, lietuviybės idėjos sunkiai skverbėsi tarp vietos lietuvių, kurių ne tik dauguma vietinių, bet ir šauliai nemokėję ir nepažinoję Lietuvos himno⁴⁸, vokiškos kultūros tradicijos įsigyvenimas aplinkoje būdavo atpažįstamas po šaulių švenčių vykdavusių šokių metu, apgailestaujant, kad šalia ypač šaulių mėgstamų suktinio ir klumpakojų neapsieidavo šventės be „šyberukų“⁴⁹, kurie „vis labiau ir labiau išstumia iš „mados“

⁴³ Klaipėdos Teritorijos Gubernatoriaus dienyas, 1925 metai. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2011, t. 23, p. 288–289.

⁴⁴ Redakcijos žodis. *Klaipėdos garsas*. 1926, sausio 14, Nr. 1, p. 1.

⁴⁵ Savais reikalais. *Klaipėdos garsas*. 1926, kovo 11, Nr. 9, p. 2.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ *Lietuvos šaulių sąjungos istorija*. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, sud. A. Liekis, 1992, p. 217.

⁴⁸ Kukuraičiai [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, vasario 25, Nr. 7, p. 55.

⁴⁹ Šyberis – Klaipėdos krašto gyventojų šoktas valsinis šokis. Pl. žr.: MAČIULSKIS, Vidmantas. Lietuvininkų šokis profesoriaus Juozo Lingio archyve. *Res humanitariae*, 2009, t. 5, p. 192.

tautinius žaidimus⁵⁰, kad vietiniai lietuvininkai, „kažin ar ir šauliai, iki šiol, rodos, nėra dar nė vienos lietuviškos dainelės išmokę“ ir mieliau vokiškai dainuoja⁵¹.

Esant tokiai kultūrinei tautinei dvinarei aplinkai, šauliai nebuvo populiarūs Klaipėdos krašte. Apgailestauta, kad „mūsų pačių spaudoje [Klaipėdos krašte leistoje, – S. P.] apie mūsų šaulių organizaciją mažai ką užtiksi“⁵². Jei „Trimitė“ ar „Kl[ai]pėdos] Garsė“ ką nors užtiksi, bet kituose nieko nerasi⁵³, vietiniai krašto gyventojai, jeigu nepriklausydavo organizacijai, šaulių šventėse nedalyvaudavo⁵⁴, o šaulių spauda nebuvo populiari: laiškanešiai nenorėdavo priimti „Klaipėdos garso“ prenumeratos arba laikraštį pašte sutepdavo, „supaišoma iš pusės tarnautojų ir tada perduodama skaitytojui“⁵⁵, todėl nekelia nuostabos ir šaulių spaudos Klaipėdos krašte leidybos trukdžiai, susiję su lėšų stoka, nes ir patys Šaulių sąjungos nariai spaudą vangiai prenumeruodavo ir skaitydavo⁵⁶.

Tenka pastebėti, kad ne tik krašto spaudoje apie šaulių veiklą buvo rašoma ne itin daug. Ganėtinais fragmentiškais paminėjimais publikuodavo ir Lietuvos šaulių sąjungos leidinys „Trimitas“, kuris pirmą informaciją apie Klaipėdos krašto šaulių būrių veiklą išspausdino tik 1923 m. spalio mėn.⁵⁷, o pirmasis Dariaus ir Girėno būrys Klaipėdoje įsteigiamas birželio 7 d.⁵⁸ Tokį abejingumą Klaipėdos krašto atžvilgiu pastebėjo autorius Matas, teigdamas, kad „po sukilimo [...] Klaipėdos krašto jaunimas suprato ir pamatė, kas tai yra Šaulių S-ga [ir] jie tuoj pradėjo spiestis į šaulių būrius [...], bet kažin kodėl iki šiol apie Klaipėdos krašto šaulius nerasdavau „Trimitė“ nei žodžio, lig, rodos, jų visai neesama, arba dar mes su Didžiąja Lietuva esame perskirti chinų siena“⁵⁹, tad autoriaus pateikta žinutė apie Klaipėdos krašto šaulių būrių veiklą buvo laikoma pirmąja tokio pobūdžio „Trimitė“. Vėlesniais metais vėlgi „Trimito“ skaitytojai pastebėjo, kad reikia „dėti daugiau žinių iš Klaipėdos krašto [ir] kelti aikštėn visvokiečių darbus“⁶⁰. Daugiausia „Trimitė“ buvo akcentuota sunki lietuvių padėtis Klaipėdos krašte, inteligentijos šaulių būriuose stoka, nes „mokytojai, kunigai ir kai kurie valdininkai vokietininkai [...] kiek galėdami trukdo Šaulių organizacijai, o taip pat ir bent kuriam kitam lietuvių tautiniam judėjimui“⁶¹, rašyta apie vokiškų Klaipėdos krašto organizacijų priešiskumą, nes šauliai

⁵⁰ Klaipėdos rikių Šaulių šventė [Žinios Klaipėdoje]. *Klaipėdos garsas*, 1926, rugsėjo 10, Nr. 35, p. 281.

⁵¹ Plikių šaulių būrys [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, rugpjūčio 13, Nr. 31, p. 251.

⁵² Pvz., „Sandoros“ draugijos Klaipėdoje leistas religinio turinio mėnraštis „Pagalba“ 1924–1926 m. 17 laikraščio numerių nė karto neužsiminta apie Šaulių sąjungos Klaipėdos krašte veiklą. Žr.: <https://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=3540>

⁵³ Iš mūsų pačių gyvenimo. *Klaipėdos garsas*, 1926, rugsėjo 10, Nr. 35, p. 277.

⁵⁴ Pagėgiai [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, sausio 21, Nr. 2, p. 15

⁵⁵ Domės [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, liepos 16, Nr. 27, p. 217.

⁵⁶ Dvejos sukaktuvės. *Klaipėdos garsas*, 1926, sausio 14, Nr. 2, p. 10.

⁵⁷ Priekulė [Iš šaulių gyvenimo]. *Trimitas*, 1923, Nr. 162, p. 29.

⁵⁸ DUOBA, J. XX Klaipėdos šaulių rinktinės penkiolikos metų veiklos apžvalga. *Vakarai*, 1938, birželio 18, Nr. 139, p. 5.

⁵⁹ Priekulė [Iš šaulių gyvenimo]. *Trimitas*, 1923, Nr. 162, p. 29.

⁶⁰ „Trimito“ skaitytojų pageidavimai. *Trimitas*, 1925, Nr. 6, p. 183.

⁶¹ Šilutė [Korespondencijos]. *Trimitas*, 1925, Nr. 2, p. 60.

trukdo joms dirbti „išdavikiškus darbelius ir priešint[is] mūsų valstybei“⁶². Pastarieji „Trimito“ pastebėjimai suponuoja dar vieną šaulių veiklos krašte segmentą – šaulių santykį ir požiūrį į krašto vokiškumą, vokiškąją kultūros ir kalbos tradiciją.

Šaulių santykis su krašto vokiškumu

Nuo pat 1923 m. prasidėjusi Klaipėdos krašto integracinė politika, įvairūs Lietuvos valstybės inicijuoti ir vykdyti *atlietuvinimo* procesai, kaip jau buvo minėta, neretai sukeldavo vietinių krašto lietuvininkų nepasitenkinimą, įžvelgiant grėsmę jų kultūrinio ir religinio savitumo menkinimui, tad akivaizdu, kad tokiomis aplinkybėmis pasipriešinimas ar nepasitenkinimas iš vokiečių pusės, kurios susiformavusioje per šimtmečius kultūrinėje ir komunikacinėje erdvėje pradeda reikštis kitokius simbolius ir raiškas demonstruojanti tautinė aplinka⁶³, yra savaimiškai paaiškinamas dalykas.

Aiškūs tautinės konkurencijos siužetas tarpukario Klaipėdos krašte atspindimas ir čia veikusių ar naujai įsikūrusių draugijų veikloje bei leistos spaudos puslapiuose. Šaulių sąjungos „ideologinės nuostatos labiausiai buvo orientuotos [...] į tautiškai gausiausią jos dalį – lietuvius“, todėl kultūrinio darbo baruose akcentuota „tautinės kultūros reikšmė, ją tapatinant su šauliška veikla“, o vienu svarbiausių tautinės kultūros elementų buvo laikyta lietuvių kalba⁶⁴.

Lietuvių kalbos vartojimo krašte svarba buvo akcentuojama ir „Klaipėdos sarge“ bei „Klaipėdos garse“. Šaulių spaudos leidėjams ganėtinai realistiškai suvokus kalbinę krašto gyventojų situaciją, nes žmonės dažnai akcentavę, „kam reikalinga ta lietuviškoji kalba, kur nueisi su lietuviškąja kalba, jeigu vokiškai moki, tai gali per visą pasaulį eiti“, visgi stengtasi stiprinti lietuviškumą per tautos išlikimo prizmę, nurodant, kad „jeigu dings kalba, dings ir mūsų tauta, [...] [nes] savo kultūrą esame seniai atidavę svetimiesiems“⁶⁵. *Svetimumas* šaulių spaudoje buvo suvokiamas kaip krašto vokiškumas, remiamas per įvairias krašte veikusias organizacijas ir spaudą, „kuri stato sau tikslą kraštą atplėšti nuo valstybės [...] [o] mūsų šaulių pareiga, turėti atdarą akį – Lietuvių tauta savo teisių Klaipėdos krašte niekada neišsižadės, bet laikui priėjus padarys teismą tiems, kurie jas mindžioja per amžius ir šiandien nenori pripažinti gyvenime“⁶⁶. Kaip nurodo M. Nefas, „šauliai jautėsi atsakingi už [...] krašto raidą ir jo integravimą į Lietuvos Respublikos

⁶² MILERAT, J. Kultūrbundininkų pasiaubos. *Trimitas*, 1925, Nr. 31, p. 1004.

⁶³ Apie vokiškąsias ir lietuviškąsias komunikacines terpes ir jose naudotus simbolius, reikšmes ir ritualus tarpukario Klaipėdoje plačiau žr.: SAFRONOVAS, Vasilijus. *Praeitis kaip konflikto šaltinis. Tapatybės ideologijų konkurencija XX a. Klaipėdoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, 448 p.

⁶⁴ NEFAS, Mindaugas. *Dvasios aristokratai*, p. 275.

⁶⁵ AINIS. Kalba – tautos brangiausias turtas. *Klaipėdos garsas*, 1926, sausio 21, Nr. 2, p. 12–13.

⁶⁶ Brv. Jau laikas ponus arčiau pasižiūrėti. *Klaipėdos garsas*, 1926, kovo 18, Nr. 10, p. 74.

sudėtį. Todėl bet koks vokiečių pasipriešinimas lituanizacijai buvo plačiai pristatomas pabrėžiant neigiamas pozicijas⁶⁷.

Kita vertus, būtina pabrėžti, kad Šaulių organizacijai Klaipėdos krašte priklausė ir vokiečių tautybės asmenų, kurių nebuvo daug, bet paradoksalu, jog pavienių vokiečių įsitraukimo į šaulių būrių veiklą pavyzdžiais buvo žadinama ir stiprinama lietuviybės dvasia šaulių spaudos puslapiuose.

1924 m. nurodoma, kad Vanagų šaulių būrio chorui ėmėsi vadovauti mokytojas Staselis, kuris nors ir vokiškos kilmės ir „lietuvių Kalboje dar ne visai tobulas, tačiau yra jis mūsų reikalais gyvai suinteresuotas, ir žengia ypač lavinantis Lietuvių Kalboje ypačiai tolyn“⁶⁸. Žinutėje džiaugtasi vokiečių priklausymu šauliams, o lietuvininkai vis dar apie Užnemunę (t. y. Vokietiją) galvoja, „tartum iš ten ko nors sulauksiantys“⁶⁹. Dvarininkaitės Samsonytės, kuri greičiausiai taip pat galėjo būti vokietaitė, įsitraukimas į to paties Vanagų šaulių būrio veiklą buvo pristatomas kaip teigiamas pavyzdys ir kitoms merginoms tapti šaulėmis bei vaikinams, kurie „rasi tada [...] pajus savo Krūtinėje tikrąją Tėvynės Meilę“⁷⁰. Visgi pastebėtina, kad tiek vokiečių, tiek ir dvarininkų ar jų šeimų narių priklausymas šauliams buvo išimtiniai atvejai, nes, kaip jau buvo minėta, net iš gausiausio Klaipėdos krašto laukininkų arba ūkininkų sluoksnio tik 5 proc. tepriklausė šauliams.

Šauliai kaip iš Lietuvos kilusi organizacija negalėjo būti populiarūs tarp vokiečių, kurie šios sąjungos veiklą laikė priešiška Klaipėdos krašto savitumui ir vokiškumui saugoti. Todėl sankirtos ir konfliktai, neretai fiziniai ar chuliganiški susidūrimai tarp skirtingai tautiškai angažuotų asmenų buvo neišvengiami.

Tokio pobūdžio liudijimų apstu spaudos puslapiuose, nurodant, kad Gvildžiuose į jaunimo draugijos „Kalnas“ surengtą gegužinę „per tvorą įsibrovė visas būrys gana pasigėrusių vyrų ir dar atsineštos degtinės gerdami pradėjo trikdyti šventę“. Ginantis nuo užpuolikų, vienas iš jų buvo sunkiai sužeistas ir po savaitės mirė ligoninėje. Užpuolikai buvo suimti, po metų teisti Klaipėdos prisiėkusiųjų teisme, o aiškinantis incidentą paaiškėjo, jog „visas užpuolimas buvo nukreiptas prieš šaulius ir jaunimo šventę“, nors vietinė vokiečių spauda iš karto po įvykio rašė, jog, „girdi, šauliai turėję šventę ir užmušę žmogų“⁷¹. Natkiškiuose, vykstant šaulių būrio valdybos posėdžiui, „atsibastė nekursai vokietaukas Sch., [kuris] būdamas jau gerokai kultūros vandenėlio užėmęs, visaip pradėjo trikdyti posėdį“⁷², Kreivėnuose po šaulių būrio įsteigimo karčemoje buvę vokiečiai pradėję dainuoti vokiškas dainas⁷³.

⁶⁷ NEFAS, M. *Dvasios aristokratai*, p. 335.

⁶⁸ BURIO SEKRETORIUS, Š. M. Vasario Mėm... [Šaulių reikalai]. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 22, Nr. 3–4, p. 4.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ BURIO SEKRETORIUS, Vanagų Šaulių Burys... [Šaulių reikalai]. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 22, Nr. 3–4, p. 4.

⁷¹ K. K. Atlyginimas už kėlimą muštynių. *Klaipėdos garsas*, 1926, sausio 21, Nr. 2, p. 14.

⁷² ŠAULYS SKAMBALĖLIS. Natkiškiai [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, kovo 4, Nr. 8, p. 62.

⁷³ L. M. Kreivėnai [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, sausio 25, Nr. 7, p. 55–56.

Vokiečių ir lietuvių įtampos abiejų pusių spaudoje buvo pateikiamos per tam tikrą tautiniams / politiniams interesams atstovaujančių draugijų ar organizacijų atspalvį. Lietuviškoje spaudoje šaulių ar jaunimo draugijų veiklą trukdę vokiečiai būdavo vadinami „kulturbundininkais“. 1923 m. lapkričio mėn. pradėjusi veikti Klaipėdos krašto kultūros sąjunga, arba *Kulturbund* (vok. *Memelländischer Kulturbund*), buvo laikoma svarbiausia vokiškas jėgas telkusi ir konsolidavusi organizacija krašte⁷⁴, kuri, Vokietijos remiama finansiškai ir politiškai, priešinosi Lietuvos politikai Klaipėdos krašte. Pranešdamas apie Šaulių būrio įsteigimą Doviluose 1924 m. pirmojoje pusėje, „Klaipėdos sargas“ pabrėžė, kad į susitikimą atvyko *Kulturbundo* narys Mehlaus iš Dovilų, „kuris net stengėsi įrodinėti Šaulių Nereikalingumą ir po Pabaigos jis dar kokią tai Pranešimą norėjęs laikyti“⁷⁵, o tarp Trušelių šaulių būrio šventę trukdžiusiųjų buvęs „Karklininkų kulturbundo narys“⁷⁶. Šauliams ir kitų lietuviškų organizacijų nariams svarbiausi antilietuviškų idėjų skleidėjai asocijavosi ne tik su *Kulturbundo* ar *kulturbundininko* vardu, bet ir su Klaipėdos krašte veikusiomis karių sąjungomis (vok. *Memeler Kriegerverein*), kurios vienijo įvairių Vokietijos karų dalyvių ir buvo įsikūrusios Klaipėdoje, Priekulėje, Nidoje, Kintuose, Šilutėje ir kitose krašto vietose⁷⁷. Anot „Klaipėdos garso“, „Kriegervereinas varo prieš lietuvius įvairius kiršinimus [...] tokia šios draugijos pareiga ir tikslas“⁷⁸, todėl pasitaikydavo atvejų, kai toje pačioje vietovėje tuo pačiu metu vykdavo *Kriegervereino* renginys ir Šaulių sąjungos susirinkimas. Pastarieji, sugiedoję Lietuvos himną, taip pareiškėdavo „protestą prieš Kriegervereino šovinistines dainas“⁷⁹.

Iš Klaipėdos krašto vokiečių pusės antivokiškos veiklos ir didlietuviškų idėjų sklaidos krašte simbolis buvusi Šaulių organizacija. Pastebėtina, kad Klaipėdoje sąvoka „šaulys“ (vok. *der Schütze*) funkcionavo jau ankstesniais amžiais, kai kūrėsi ir veikė įvairios miestiečių organizacijos, tarp jų ir Šaulių gildija, Klaipėdoje įkurta XVII a. pabaigoje ir labiau sietina su kultūrine miestiečių tradicijas puoselėjančia organizacija⁸⁰. Todėl vokiška spauda, siekdama atskirti vokiškas šaulių draugijas nuo Lietuvos šaulių organizacijos Klaipėdos krašte, pastarąją vadino lietuviškai „*Schaulu Sąjunga*“ arba *Schützenvereinigung* „*Schaulu Sąjunga*“, taip tarsi pabrėždama šios organizacijos svetimumą Klaipėdos kraštui.

⁷⁴ SAFRONOVAS, V. *Praeitis kaip konflikto šaltinis*, p. 68–69.

⁷⁵ ŠAULYS. Dovilai [Iš Klaipėdos Krašto]. *Klaipėdos sargas*. 1924, balandžio 19, Nr. 6, p. 3.

⁷⁶ Kalotė [Krašte]. *Klaipėdos garsas*, 1926, rugsėjo 17, Nr. 36, p. 290.

⁷⁷ SAFRONOVAS, V.; JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAREIKIS, Vygantas; VITKUS, Hektoras. *Didysis karas visuomenėje ir kultūroje: Lietuva ir Rytų Prūsija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, p. 124.

⁷⁸ K-TAS, Kriegervereinai ir mirusiems ramybės neduoda. *Klaipėdos garsas*, 1926, rugpjūčio 20, Nr. 32, p. 255.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Šaulių gildijos. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 2009, t. 4, p. 387.

Konfrontaciją tarp Lietuvos šaulių sąjungos ir vokiškos aplinkos jau nuo pirmųjų autonominių metų sustiprino 1924 m. įvykę šaulių Jono Bišofo ir Martyno Pėteraičio incidentai⁸¹.

Pirmasis, Jono Bišofo, incidentas įvyko Natkiškiuose, Pagėgių apskrityje, 1924 m. rugpjūčio 23 d., kai po šaulių susirinkimo karčemoje pastarieji buvo užpulti vietos vokiečių jaunuolių, dainavusių vokiškas dainas, kurias įkvėpė tomis dienomis Tilžėje vykusį vadinamoji Ludendorffo diena, arba Rytų Prūsijos šventė, skleidusi Klaipėdos krašto sugražinimo Vokietijai nuotaikas. Susirėmimo metu vietos šaulys Jonas Bišofas gindamasis išsitraukė revolverį ir sužeidė vieną užpuoliką, darbininką Peislerį, kuris ligoninėje mirė, o kitas, malūnininko padėjėjas Schöleris, buvo sunkiai sužeistas į galvą⁸². J. Bišofas buvo autonominės krašto policijos suimtas ir 1925 m. Klaipėdos prisiekusiųjų teismo nuteistas kalėti 1 metus ir tris mėnesius bei 200 litų bauda⁸³. J. Bišofas savo kalboje – kurią sakė vokiškai – teisme nurodė, kad visi incidento metu susirinkime dalyvavę šauliai turėjo ginklus⁸⁴. Šis faktas, kaip ir bendrai tarp vokiškų nuostatų krašto gyventojų formavęsis nepasitenkinimas Šaulių sąjungos lietuviškąja veikla, inspiravo Klaipėdos krašto autonominę valdžią 1924 m. priimti nutarimą Lietuvos šaulius Klaipėdos krašte nuginkluoti⁸⁵.

Toks sprendimas išprovokavo vadinamąjį šaulio M. Pėteraičio atvejį, kai šis kaip Vagnų šaulių būrio vadas nepakluso autonominei krašto valdžiai atstovavusio Priekulės policininko Friedricho Heidemanno įsakymui atiduoti šauliams priklausančius ginklus ir per 1924 m. spalio 30 d. M. Pėteraičio ūkio kieme Agluonėnų kaime įvykusį incidentą jis F. Heidemanną nušovė. Šis iš pirmo žvilgsnio kriminalinis konfliktas virto rezonansine byla tarp Klaipėdos krašto autonominės ir Lietuvos centrinės valdžios, sulaukė didžiulio atgarsio ir Vokietijoje. Šios bylos eiga pristatyta jau anksčiau minėtoje istoriografijoje. Mūsų nagrinėjamos temos kontekste svarbus faktas, kad po ilgų tarpinstitucinių Lietuvos valstybės ir Klaipėdos krašto autonominių įstaigų debatų Lietuvos vyriausiasis tribunolas 1925 m. nusprendė, jog M. Pėteraitį kaip šaulį teis Kariuomenės teismas, įrodęs, kad vokiečių vachmistro elgesys buvo neteisėtas ir 1926 m. vasario 26 d. M. Pėteraitį išteisinęs. „Memeler Dampfboot“ šį nutarimą komentavo su didžiuliu pasipiktinimu, teigdamas, jog Klaipėdos krašto gyventojai M. Pėteraičio poelgį laikę niekšišku krašto tarnautojo, kuris vykdė savo pareigą, nužudymu. Buvo apeliuojama į Heidemanno ir Pėteraičio bendrą gyvenimišką patirtį, nes abu buvo tarnavę Vokietijos kariuomenėje

⁸¹ Apie šiuos incidentus jau plačiau rašyta istoriografijoje. Žr.: POCYTĖ, Silva. Paklusęs priesaikai. Klaipėdos krašto šaulio iš Agluonėnų Martyno Pėteraičio byla 1924–1926 m. *Trimitas*, 2016, Nr. 1 (1304), p. 28–31; POCYTĖ, Silva. Tautiniai incidentai Klaipėdos krašte: Lietuvos šaulių ir karių susidūrimai su vietiniais gyventojais. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2016, t. 32, p. 118–147; JOKUBAUSKAS, Vytautas. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda: Druka, 2019, p. 114–115.

⁸² JOKUBAUSKAS, Vytautas. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.*, p.115.

⁸³ Der Nattkischker Schaulu Sajunga-Mord. *Memeler Dampfboot*, 1925, gruodžio 17, Nr. 295, p. 2.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ POCYTĖ, Silva. Paklusęs priesaikai. Klaipėdos krašto šaulio iš Agluonėnų Martyno Pėteraičio byla 1924–1926 m. *Trimitas*, 2016, Nr. 1 (1304), p. 30.

puskarininkiais, po Klaipėdos krašto atskyrimo tapo krašto gyventojais, pavaldžiais vietos institucijoms. Tačiau laikraštis daro išvadą, kad Heidemanno atveju vokiečių kilmės ir vokiškų įsitikinimų krašto gyventojai laikomi antrarūšiais piliečiais, o pasitikėjimas Lietuvos teismais iš vokiečių pusės yra labai pakirstas. Redakcijos komentaras baigiamas savotiška apokaliptine gaida, teigiant, jog Pėteraičio atvejis yra juoda Klaipėdos krašto istorijos diena, nes „kažin ar galima pateisinti prieš Dievą“ tokį elgesį, kai žmona ir vaikai paliekami be vyro, tėvo ir šeimos maitintojo⁸⁶.

M. Pėteraičio byla buvo nagrinėjama beveik pusantrų metų. Po jo suėmimo daugiausia diskusijų kėlė šauliams Klaipėdos krašte priklausančių ginklų laikymo legalumas. Visgi remiantis 1924 m. liepos 18 d. priimto LŠS įstatymo nuostata, kad Lietuvos šaulių organizacija priklausė krašto apsaugos ministruui ir ji reikiamų ginklų gaudavusi iš ministerijos⁸⁷, šaulių ginklų laikymas buvęs teisiškai pagrįstas, o vokiečių pusė tai traktavo kaip pavojų krašto visuomenės saugumui, nes šauliai esą gali bet kada panaudoti jiems priklausančius ginklus ar kitokiais išpuoliais trikdyti esamą tvarką.

„Memeler Dampfboot“, aprašydamas 1925 m. vasarą eilinį chuliganišką atsitikimą Šilutės apskrities Vytulių kaime, pabrėžė, kad kai įsilaužėlį ūkininko Pilluweit sūnų vietos policininkas norėjo suimti, šis atsakęs, jog yra Šaulių sąjungos narys ir galįs parodyti atitinkamus dokumentus. Toliau akcentuojama, kad autonominių įstaigų tarnautojai „jau yra pasimokę iš Agluonėnų ir kitų atvejų su Šaulių sąjungos nariais, tad leido tuos dokumentus parodyti“. Policininkui apžiūrint dokumentus, kurie „buvo visai kiti popieriai“, įsilaužėlis šoko policininkui ant kaklo, įvyko grumtynės ir kaltasis pabėgo⁸⁸. Vokiškoje spaudoje buvo tikslingai formuojamas neigiamas požiūris į šaulius, skelbiant, jog „Bitėnų būrio vadas savo nariams yra pasakęs, kad šauliai nebūsią nuteisti, jeigu jie ir 5 krašto policininkus nušausią, o už ginklų atidavimą šauliams gresia 15 metų kalėjimo“⁸⁹. Šauliai buvo laikomi pagrindiniais išpuolio prieš laikraščio „Memeler Dampfboot“ redakciją 1925 m. spalio 18-osios naktį kaltininkais. Šis incidentas įvyko prieš spalio 19 d. vykčius Krašto seimelio rinkimus. Tai buvo pirmieji krašte po prijungimo prie Lietuvos vykdyti rinkimai⁹⁰. Tiek vokiečių, tiek lietuvių pusė vykdė aktyvią agitacinę kampaniją, o rinkimų rezultatai turėję parodyti, į kurią politinę pusę gravituoja krašto gyventojai. Tad išpuolis prieš laikraščio redakciją buvusi puiki proga vokiečių pusei apkaltinti lietuvius, kurie „norėję krašto žmones palikti be vadovo [t. y. laikraščio „Memeler Dampfboot, – S. P.]“, nes ryte po incidento prie redakcijos pastato „stovėjo priešiškos pusės, Šaulių sąjungos, narys“ ir grasino, jog „šitas melo laikraštis dar labiau į orą išskris“⁹¹. Kaip žinoma, tiek

⁸⁶ Aus der litauischen Presse. *Memeler Dampfboot*, 1926, kovo 2, Nr. 51, p. 2.

⁸⁷ Lietuvos šaulių sąjungos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1924, liepos 18, Nr. 166, p. 1.

⁸⁸ Kreis Heydekrug [Memelgau und Nachbarn]. *Memeler Dampfboot*, 1925, rugpjūčio 28, Beilage, Nr. 201, p. 2.

⁸⁹ Tagung der Memelländischen Volkspartei in Heydekrug. *Memeler Dampfboot*, 1926, kovo 7, Nr. 56, 2, Beilage, p. 1.

⁹⁰ ŽOSTAUTAITĖ, Petronėlė. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 70.

⁹¹ Memelländer, wahrts Eure heiligsten Güter! *Memeler Dampfboot*, 1925, spalio 18, Nr. 245, p. 1.

pirmuosius, tiek ir visus likusius 5 Seimelių rinkimus didžiule persvara laimėdavo vokiečių partijų sąrašai, o lietuviškai politikai atstovavusios sąjungos ar organizacijos laimėdavusios nuo 2 iki 5 mandatų iš 29 Seimelio vietų⁹².

Pėteraičio byloje galima išskirti dar vieną visus autonominio krašto metus vyravusią konfliktinę aplinką: nesutarimai tarp krašto autonominės valdžios ir Lietuvos valstybės politikai atstovavusių institucijų tarnautojų. Krašto autonominei valdžiai priklausė dauguma vidaus socialinės, administracinės, kultūrinės aplinkos kompetencijų: savivaldos administravimas, teismai, švietimas, autonominė policija, sveikatos apsauga ir kitos sferos; centrinė valdžia administravo santykius su užsieniu, krašto apsaugą, valstybės saugumą, pašto, telegrafo įstaigas, uostą, muitų politiką⁹³. Pėteraičio atveju nušautas Heidemannas buvo autonominės policijos tarnautojas, o šauliai atstovavo centrinės valdžios interesams. Tad nestebina, kad ir Klaipėdos krašto gyventojai, dirbę autonominėse įstaigose ir prijautę vokiškoms intencijoms, priklausė vokiškos pakraipos draugijoms, pvz., jau minėtam *Kulturbundui*, *Kriegervereinams*, įvairioms muzikos (pvz., *Liedertafel*), sporto draugijoms. Tuo tarpu krašto lietuviškumą puoselėjusieji dalyvavo lietuviškų draugijų – lietuvininkų anksčiau įkurtos „Santaros“, „Aukuro“ ar didlietuvių iniciatyva įkurtų Šaulių sąjungos, Darbininkų ir amatininkų susivienijimo etc. – veiklose. Kadangi pašto, geležinkelių susisiekimo sfera priklausė centrinės valdžios kompetencijai, nemaža dalis jose dirbusiųjų – buvę Šaulių sąjungos nariai. Tokią išvadą leistų daryti tiek vietinėje spaudoje, tiek archyvuose dokumentuose užfiksuoti pašto tarnautojų, laiškinių užpuldinėjimai iš vietos vokiečių pusės, kurių ypač daug nuo 4-ojo dešimtmečio pradžios⁹⁴, po sustiprėjusios *atlietuvinimo* politikos ir Hitlerio atėjimo Vokietijoje į valdžią išryškėjus vokiškumo sklaidai krašte, abipusiai vokiškos ir lietuviškos spaudos kaltinimai dėl atleidžiamų tarnautojų ar prievartinio stojimo į atitinkamas draugijas.

1926 m. „Klaipėdos garsas“ nuogastavęs dėl krašto žmonių kultūros ir „darkymo centralinės valdžios valdininkų“, kai Baltupėnuose (Pagėgių apskritis) „nekursai Otto G. [...] išdarakė vietos laiškanesį, jį visokiais kultūriniais žodžiais išgarbindamas [ir sakydamas], kad pareisį kiti laikai, kad netrukus ir jiems tuos kryželius (manyta – šaulių ženklai) nuplėš“⁹⁵. Tuo tarpu vokiška spauda kaltino centrinės valdžios įstaigas, kad jos atleidžia darbuotojus, nes šie nepriklauso Šaulių organizacijai. 1926 m. „Memelländische Rundschau“ pateikė pavyzdį apie Vilkyškių pašto laiškininką Jurgį Preikšaitį, kuris buvo atleistas, „kadangi neprisirašęs prieš šaulių būrio“⁹⁶, o „Memeler Dampfboot“ dar labiau paaštrino šią situaciją, parašydamas apie nuolatinį grasinimą Preikšaičiui dėl

⁹² Į pirmąjį Klaipėdos krašto seimelį buvo išrinkti tik du lietuvių sąrašo seimelio nariai, ūkininkai Jokūbas Brožaitis ir Kristupas Lekšas. *Lietuvos keleivis*, 1925, spalio 31, Nr. 131, p. 1.

⁹³ ŽOSTAUTAITĖ, Petronėlė. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*, p. 38–39.

⁹⁴ Apie tai plačiau žr.: POCYTĖ, Silva. Tautiniai incidentai Klaipėdos krašte: Lietuvos šaulių ir karių susidūrimai su vietiniais gyventojais, p. 118–147.

⁹⁵ Baltupėnai [Žinios iš krašto]. *Klaipėdos garsas*, 1926, balandžio 1, Nr. 12, p. 97–98.

⁹⁶ Vilkiškiai [Laiškas redakcijai]. *Klaipėdos garsas*, 1926, balandžio 15, Nr. 14, p. 111.

„išskridimo“ iš darbo, jeigu netapsiąs šauliu⁹⁷. Lietuviška spauda dėl tokių kaltinimų šauliams publikuodavo paneigimus, nurodydama, kad minėtas Preikšaitis atleistas dėl antivalstybinių nuostatų, už lietuvių ir šaulių juodinimą, nes „šauliai nėra toki baisūs žmonės, kad galėtų po prievarta priversti būti šauliu“⁹⁸.

Apibendrinant šaulių organizacijos santykį su krašto vokiškumu aiškėja, kad iš pat pradžių šaulių veiklai tarpti krašte buvo nepalanki dirva, daugiausia susijusi su šaulių kaip pagrindinės organizacijos, stiprinusios didlietuviškas idėjas krašte, suvokimu ir dėl to sulaukdavusios neigiamų kanotacijų vietinėje vokiškoje spaudoje. Tačiau siekiant dar aiškiau suprasti šaulių veiklos ir įsitvirtinimo sudėtingumą krašte, būtina paanalizuoti šaulių organizacijos požiūrį į Klaipėdos krašto religinę aplinką, turėjusią ypatingos svarbos krašto kultūrinio savitumo raiškiai.

Šauliai ir krašto religinė aplinka

Vienas esmingiausių Klaipėdos krašto kultūrinio savitumo bruožų, dariusių įtaką krašto integraciniams procesams ir lietuvių bei lietuvininkų bendravimui, buvo skirtingos religinės tradicijos: Klaipėdos kraštas, kaip ir visa Prūsijos Lietuva, priklausiusi Prūsijos / Vokietijos valstybėms, nuo XVI a. pateko į protestantiško tikėjimo aplinką, Didžioji Lietuva buvo katalikiškų tradicijų kraštas. Tad akivaizdu, kad skirtingų religijų dominavimas galėjo būti ganėtinai pastebimas integracinis, o tai Klaipėdos krašte nuo 1923 m. neretai buvo suprantama kaip katalikiškų idėjų skleidimas, trukdis.

Kita vertus, nuo 1919 m. Klaipėdos krašte išlieka ir stipri surinkiminė tradicija, tęsusi nuo XIX a. Vidurio Prūsijos Lietuvoje besireiškusių surinkiminio, arba pamaldų lietuvių kalba namuose, judėjimo tradiciją. Visi šie religinio gyvenimo aspektai formavo Klaipėdos krašto vietos gyventojų mentalitetą, tautinio tapatumo bruožus, santykį su politine valdžia. Iki Pirmojo pasaulinio karo veikusių Prūsijos Lietuvos teritorijoje lietuviškų draugijų patirtis liudija, kad, nepaisant jų kiekybinės gausos – XIX–XX a. sandūroje jų priskaičiuota apie 30⁹⁹, didesnio populiarumo sulaukdavo draugijos, savo veikloje derinusios lietuviškumo ir religingumo, t. y. protestantizmo, simbiozę, nes lietuvininkams neprivalomos pasaulietinės linksmybės, o „visus naudingus kultūros vaisius“ gali tinkamai perimti tvirtai pasilikdami „ant grunto [pagrindo, – S. P.] tikėjimo ir nuobažnystės [pamaldumo, – S. P.]“¹⁰⁰. Ši evangeliškos draugijos „Sandora“ leisto laikraščio „Pagalba“

⁹⁷ Der Terror der Schaulu Sąjunga. [Lokales]. *Memeler Dampfboot*, 1926, balandžio 4, Nr. 79, Beilage, p. 1.; Prievartos iš šaulių pusės siužetas kartodavosi ir įvairių vokiškų partijų bei susirinkimų pasisakymuose, prašant Krašto seimelį apsaugoti pašto tarnautojus nuo nuolatinių grasinimų, jog neįstojus į Šaulių sąjungą jie neteksia darbo. Žr.: Tagung der Memelländischen Volkspartei in Heydekrug. *Memeler Dampfboot*. 1926, kovo 7, Nr. 56, 2, Beilage, p. 1.

⁹⁸ Vilkiškiai [Laiškas redakcijai]. *Klaipėdos garsas*, 1926, balandžio 15, Nr. 14, p. 112.

⁹⁹ Plačiau žr.: POCYTĖ, Silva. *Mažlietuviai Vokietijos imperijoje 1871–1914*. Vilnius: Vaga, 2002, 304 p.

¹⁰⁰ Dėl mūsų jaunųjų... *Pagalba*, 1913, Nr., 12, p. 149.

mintis, skelbta 1913 m., puikiai atliepia ir Klaipėdos krašto autonominio laikotarpio draugijų veiklos apystovą, kuriose vietinio religinio dėmens (ne)ignoravimas lemdavo draugijos (ne)populiarumą tarp krašto gyventojų.

Prūsijos Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo rezervuotai buvo vertinamas ir glaudesnis bendradarbiavimas su Didžiosios Lietuvos, priklausiusios tuo metu Rusijos imperijai, lietuviais, neretai dėl skurdesnio ekonominio lygmens vadinamais Maskolijos lietuviais, baiminantis ir katalikiškų idėjų sklaidos krašte¹⁰¹.

Priėmus domėn šiuos du faktorius apie Klaipėdos krašto visuomenės religingumą ir rezervuotą požiūrį į Lietuvos lietuvius dėl jų katalikiškumo, galima suvokti, jog Šaulių sąjungai, kuri akcentavo tautinius principus ir eliminavo religinės veiklos sąsajas, tarpti ir veikti krašte dirva buvusi sudėtinga.

Jau anksčiau buvo užsiminta, kad 1924 m. balandžio mėnesį naujai įkurta Klaipėdos krašto gynimo sąjunga, iš Šaulių sąjungos perėmusi „Klaipėdos sargo“ leidybą, akcentavo pasitikėjimą ir parėmimą „savo brolių seserų [...] vardan Dievo“¹⁰², o tai liudijo, jog jau pirmaisiais metais buvo suprasta religinio faktoriaus įtaka Šaulių veiklos (ne)sėkmei krašte. Klaipėdos krašto šaulių laikraščių leidimo laikotarpiu 1924–1925 m. vyko didžiuliai ginčai ir diskusijos dėl Klaipėdos krašto evangelikų bažnyčios priklausomybės. Iki Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 1923 m. „krašto parapijos priklausė Rytų Prūsijos provincinei bažnyčiai [...], kuriai vadovavo Karaliaučiaus konsistorija. [o] ši bažnyčia buvo Prūsijos bažnytinės unijos [...] dalis“¹⁰³. Nuo 1923 m. Lietuva vietos bažnyčią suprato kaip labai svarbią vokiškos įtakos sklaidos sferą, todėl lietuviškai orientuota direktorija pareikalavo nutraukti visus ankstesnius bažnytinius ryšius su Vokietija ir siekė, kad būtų sudaryta Klaipėdos krašto bažnyčia. Iki 1925 m. vasaros trukusiame bažnytiniame ginče Lietuvos pusė demonstravo tam tikrą vietos bažnytinės sąrangos ignoravimą ir norą krašto bažnyčią įtraukti į Lietuvos bažnytinę uniją, kėlė vietos gyventojų, kurie Lietuvos veiksmus „suvokė kaip bandymą sustiprinti katalikybės įtaką“¹⁰⁴, nepasitenkinimą. Ginčas baigėsi 1925 m. liepos 31 d. sutarties pasirašymu, kuri įteisino Lietuvos politikos pralaimėjimą daryti įtaką krašto bažnyčiai, nes buvo leista krašto parapijoms „sudaryti savarankišką provincinę Prūsijos unijos bažnyčią [...], patvirtinta, kad bažnyčia ir valstybė nesikiš į viena kitos reikalus“, o naujosios krašto konsistorijos generaliniu superintendentu buvo išrinktas vokiečių Gregoris¹⁰⁵.

Bažnytinis ginčas buvo aktualizuojamas ir šaulių spaudos puslapiuose, kuriuose šis procesas daugiausia buvo akcentuojamas per lietuviškumo stiprinimo prizmę, kadangi, anot „Klaipėdos sargo“, „evangeliškos bažnyčios galva pirm karo buvo Vokietijos

¹⁰¹ Plačiau žr.: POCYTĖ, Silva. *Mazlietuviai Vokietijos imperijoje 1871–1914*.

¹⁰² Visi „Sargo“ skaitytojai! *Klaipėdos sargas*, 1924, balandžio 19, Nr. 6, p. 1.

¹⁰³ HERMANN, Arthur. Klaipėdos krašto bažnytinis 1919–1925 metais. In HERMANN, Arthur. *Lietuvių ir vokiečių kaimynystė*, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 212–213.

¹⁰⁴ VAREIKIS, Vygantas; ARBUŠAUSKAITĖ, Arūnė. Nauji duomenys apie padėtį Klaipėdos krašte 1925 metais: Jono Budrio dienoraštis. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2011, t. 23, p. 275.

¹⁰⁵ HERMANN, Arthur. *Klaipėdos krašto bažnytinis 1919–1925 metais*, p. 215–216.

ciesorius“, situacija nepasikeitė ir praūžus karui – „bažnyčia likos po senovės [ir] aiškiai tebematos bažnyčios vokiškojo ereliaus troškimai“¹⁰⁶, o jeigu evangeliška bažnyčia glaus-tūsi „prie Lietuvoj esančios lietuviškos evangeliškos konsistorijos, [...] tada įgys mūsų kalba šio krašto bažnyčioje dieviškas teises“¹⁰⁷.

Religinis klausimas šaulių spaudoje buvo aptariamasis tik lietuviškumo išsaugojimo kontekste, akcentuojant vokiečių kunigų ir generalinio superintendente Gregoro priešišką lietuvybei veiklą¹⁰⁸ ir lietuviškai kalbančių kunigų bei sakytojų ugdymo svarbą¹⁰⁹.

Nepaisant viešai išsakomų nuogąstavimų dėl tautinės padėties krašto bažnyčioje, oficialiai buvo pabrėžiamas šaulių atsiribojimas nuo bet kokios veiklos sprendžiant reli-ginius klausimus, o „jei atsitinka ar atsitiks, kad asmens, kurie prie šaulių organizacijos pristoję yra, bažnyčių klausimą rišant vieną ar kitą pusę užjaustų, tai jie daro kaip ir visi kiti gyventojai, o jokiū būdu ne kaip šauliai“¹¹⁰, kurie „tikiybinius ginčus nekels“¹¹¹.

Kita vertus, šauliai negalėjo ignoruoti religinės įtakos krašto gyventojams ir suvokė, kad vietos šaulių būrių sėkminga veikla, netgi finansiniai dalykai, galėjo būti tiesiogiai susiję su krašto religinio gyvenimo aplinka. Svarstant, kaip surinkti šaulių veiklai daugiau lėšų, siūlyta ne tik „žiūrėti, kad nariai sumokėtų nustatytą mokesť“, bet ir rekomenduota šaulių šventes, kuriose būdavo organizuojamos įvairios loterijos ir renkamas įėjimo mokestis, rengti visiems patogiu laiku, kad galėtų dalyvauti kuo daugiau žmonių, ir ypač stengtis švenčių nerengti tada, „kuomet yra tikiybinės šventės (Adventiai, Gavėnia)“, nes tuomet renginiai būsiantys finansiškai nuostolingi¹¹². Toks raginimas aktualizuotas jau pirmojo „Klaipėdos sargo“ numerio žinutėje apie Rusnės šaulių būrio būsimą šventę¹¹³.

Nepaisant siekio nerengti šaulių vakarų per religines šventes, jų susiejimai įprastai prasidėdavo sekmadienių vakarais ir tęsdavosi iki paryčių¹¹⁴. Švenčių rengimas sekma-dieniais, jose dainuotos dainos ir vaidinti vaidinimai negalėjo sulaukti vietinių krašto gyventojų masinio pritarimo. Prūsijos Lietuvos surinkimininkai jau nuo XIX a. pabaigos rengtas lietuviškas šventes, daugiausia pasaulietinės „Birutės“ draugijos, laikydavo amo-raliomis, kurių bedievišką dvasių lydi pasileidimas¹¹⁵. Šaulių, jaunimo ar sporto draugijų susiejimai, vykdavę sekmadieniais ir eliminavę bet koki religinį siužetą, sulaukdavo vietinės religinės spaudos kritikos, vykdavo diskusijos ir Krašto seimelyje. Krikščioniško

¹⁰⁶ RADVILA. Mūsų bažnytinė padėtis. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 1, Nr. 1, p. 6.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ DYGULDAGIS. Po priedanga šventenybės. *Klaipėdos garsas*, 1926, balandžio 15, Nr. 14, p. 110.

¹⁰⁹ RADVILA. Mūsų bažnytinė padėtis. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 1, Nr. 1, p. 6.

¹¹⁰ Mūsų Šauliai. *Klaipėdos sargas*. 1924, gegužės 31, Nr. 11, p. 4.

¹¹¹ DYGULDAGIS. Po priedanga šventenybės. *Klaipėdos garsas*, 1926, balandžio 15, Nr. 14, p. 110.

¹¹² Iš šaulių būrių gospadoriškų pasilaikymų [Mūsų šauliai]. *Klaipėdos sargas*, 1924, gegužės 10, Nr. 8–9, p. 4.

¹¹³ Žinutėje apie šventės programą yra redaktoriaus pastaba: „Nepatartina šventes rengti gavėnios laiku.“ Žr.: W-TĖ, W. Rusnės šaulių būrys [Šaulių reikalai]. *Klaipėdos sargas*, 1924, kovo 1, Nr. 1, p. 4.

¹¹⁴ Pvz., Plaškių jaunimo draugijos „Liepa“ ir Lietuvos šaulių sąjungos bendras šeimyninis vakarėlis buvo numatytas pradėti 1925 m. lapkričio 1 d. (sekmadienį) „5 val. po pietų“ ir turėjo tęstis „iki 4 val. po pusiaunakčio“. Žr.: Plaškių Jaunimo Draugija... *Lietuvos keleivis*, 1925, spalio 29, Nr. 130, p. 4.

¹¹⁵ BYRUTININKS. Atsiūsta. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1895, rugpjūčio 20, Nr. 67, p. 4.

turinio „Sandoros“ draugijos leidinys „Pagalba“ akcentavo, kad „mes esame persitikrinę, kad šventadienis [būtų] švenčiamas dvasioje Švento Rašto“, tuo tarpu „dabar žmonės yra įpratę šventadieniais daugel visokiose linksmybėse, ypač sporto žaidimuose, kurie tankiai pirm Piet, taigi mišių laike yra laikomi, dalyvauti, tai tokiu būdu didės dvasiškos iškados [nuodėmės, – S. P.] stojasi mūsų žmonių pagyvenime“¹¹⁶. Šauliai, jaunimo draugijos dėl savo šventėse šokamų šokių gana atžagarių ir net įžeidžiančių žodžių sulaukė ir 1926 m. pradėtame leisti Rusnės kunigo M. Šerniaus dvisavaitiniame laikraštyje „Maran Atta“¹¹⁷. Tačiau, kita vertus, ta pati „Pagalba“ greičiausiai neįžvelgė šaulių veiklos didelės paveikos krašto religingiems gyventojams, nes 1923–1926 m. numeriuose nė karto neužsiminta apie Šaulių organizaciją ir jos veiklą.

Šaulių švenčių, organizuojamų sekmadieniais, svetimkūniškumo krašte problema buvo aktualizuota ir 1926 m. pradžioje Krašto seimelyje svarstant lietuvių atstovų Kristupo Lekšo ir Jokūbo Brožaičio siūlymą „dėl šventų dienų šventimo Klaipėdos krašte“¹¹⁸, kuriuo prašyta „bažnytiškai švenčiamomis dienomis“ uždrausti dirbti visus nebūtinus darbus, rodyti visokius teatro vaidinimus, koncertus, neleisti sportuoti „bažnytinių ir kitų pamaldų laiku“, uždaryti visas „alkoholiškas girdyklas“¹¹⁹. Šis pasiūlymas sulaukė aktyvių Seimelio narių diskusijų ir nepritarimų, o *Volkspartijai* atstovavęs deputatas Idzelis viešai pareiškė nepritariantis pasiūlymui, „nes bažnyčia nėra jaunimo priešas, ir perdavė K. Lekšui, kad visus jo siūlomus punktus perskaitytų Šaulių sąjungos ir kitų organizacijų susirinkimuose“¹²⁰.

Šauliai šiame siūzete pateikiami kaip labiausiai krašto religiniams interesams kenkusi organizacija, kuri ir pati tiesiogiai susidūrė su bažnyčios priešišku. 1926 m. pabaigoje Priekulės šaulių būrio susirinkime apgailestauta, kad „būrys yra pasirengęs savo vėliavą iššventinti, tik gaila, kad vietos kunigas neleidžia iššventinimo apeigas bažnyčioje padaryti“, nors „vokiečių organizacijų vėliavos veik visose parapijose iššventinama su visomis bažnytinėmis apeigomis“¹²¹. Priekulės šaulių noras iššventinti vėliavą bažnyčioje skamba organizacijos pasaulietinės veiklos kontekste paradoksaliai, bet čia akivaizdžiai prasiveržia krašto šaulių siekis tam tikruose ritualuose atspindėti lietuvininkų bendruomenės tradicijas. Galima teigti, jog Klaipėdos krašto šauliai visgi negalėjo ignoruoti tam tikrų su religine aplinka įsigyventų detalių. 1927 m. sausio 15 d. XX Klaipėdos šaulių rinktinė, minėdama krašto prijungimo prie Lietuvos metines, organizavo „iš visos Lietuvos buvusiųjų Klaipėdos krašto vaduotojų suvažiavim[ą]“¹²², kuriame buvo įkurta Mažosios

¹¹⁶ Pašaukimas 17-tos Rytprūsų Provincijos Synodės evangeliškos tikybos parapijoms. *Pagalba*, 1926, Nr. 1–2, p. 6.

¹¹⁷ ŽIULPĖS. „Maran Atta“. *Klaipėdos garsas*. 1926, vasario 11, Nr. 5, p. 36.

¹¹⁸ Seimelis atmetė įstatymą, draudžiantį šventas dienas atšvęsti. *Lietuvos keleivis*, 1926, balandžio 24, Nr. 49, p. 1.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Landtag des Memelgebiets. *Memeler Dampfboot*, 1926, balandžio 23, Nr. 94, Beilage, p. 5.

¹²¹ J. Priekulės šaulių būrys [Krašte. Žinios]. *Klaipėdos garsas*, 1927, sausio 14, Nr. 2, p. 15.

¹²² Klaipėdos Krašto vaduotojų žiniai. *Klaipėdos garsas*, 1927, sausio 14, Nr. 2, p. 14.

Lietuvos sukilėlių sąjunga. Į jos valdybą išrinkti ir šauliai Lėbartas, Brūvelaitis¹²³, o po suvažiavimo „aplankyta žuvusių už laisvę kapai, kur vietos Lietuvių evangelikų choras sugiedojo iškilmėms pritaikintą giesmę [Visi žmonės turi mirtį], gi vietos lietuvių kunigas Gailius atlaikė iškilmingas pamaldas“¹²⁴. Šis pavyzdys aiškiai iliustruoja, jog krašte veikę šauliai negalėjo ignoruoti krašto kultūrinio ir religinio savitumo aspektų ir, nepaisant organizacijos pasaulietiško, – prisitaikyti arba tam tikras veiklos detales adaptuoti Klaipėdos krašto aplinkai. 1929 m. Klaipėdos krašto gubernatorius Antanas Merkys, kalbėdamas apie krašte veikusias draugijas ir organizacijas, pastebėjo, jog per 6 autonominio krašto metus buvo įkurta Šaulių sąjunga, veikia jaunimo draugijos ir įvairūs chorai, tačiau tai „tebėra pirmoje organizavimo stadijoje ir eina labai iš lėto ir dirbtinai“¹²⁵.

Išvados

Pirmaisiais Šaulių sąjungos veiklos Klaipėdos krašte metais buvo leidžiami du šaulių idėjas propagavę ir atspindėję laikraščiai – „Klaipėdos sargas“ (1924 m.) ir „Klaipėdos garsas“ (1926–1927 m.). Su šios organizacijos vėliava buvo išleisti 5 „Klaipėdos sargo“ ir 55 savaitraščio „Klaipėdos garsas“ numeriai. Vėliau krašto šauliai daugiau nebeleido jokio leidinio, o jų veiklos aktualijos būdavo atspindimos kitoje krašto lietuvių bei vokiečių kalba leistoje periodikoje.

Šaulių laikraščių turinio analizė, remiantis trimis aspektais – šaulių veiklos santykiai / požiūris į krašto lietuviškumą, vokiškumą bei religinę tradiciją, akivaizdžiai iliustravo, kodėl tiek šaulių spauda, tiek ir jų vykdyta veikla nesulaukė plataus krašto gyventojų, ypač lietuvininkų, palaikymo. Šaulių sąjungos veikla krašte turėjo tapti svarbiu Lietuvos integracinės politikos Klaipėdos krašte instrumentu, bet savitas krašto istorijos kontekstas, ilgaamžis lietuvininkų ir vokiečių (su)gyvenimas formavo specifines sąlygas šiai politikai vykdyti. Krašto vokiečiai šaulius vertino kaip labiausiai vokiečių interesams kenkiančią lietuvių organizaciją; šauliai taip pat nesulaukė masinio vietos lietuvininkų palaikymo ir dėl akivaizdžios vietinės kultūrinės tradicijos ignoravimo (pvz., skelbiant apie gotiško raidyno svetimumą), ir dėl sąjungos pasaulietiško veiklos turinio. Dėl šios priežasties Krašto evangelikų liuteronų bažnyčia buvo priešiška nusiteikusi prieš šaulių veiklą, nors paskiruose šaulių renginiuose ar ritualuose buvo bandoma įterpti ir religinės tradicijos detalių.

¹²³ Klaipėdos Krašto atvadavimo dalyvių suvažiavimas. *Klaipėdos garsas*, 1927, sausio 21, Nr. 3, p. 21.

¹²⁴ Ten pat. Prie sukilėlių kapų kalbėjo ir katalikų kunigas Bartuška.

¹²⁵ SAFRONOVAS, V. *Praeitis kaip konflikto šaltinis*, p. 112.

Nepublikuoti šaltiniai

1. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Lietuvos Respublikos ministrų kabinetas. F. 923, ap. 1, b. 324, 325, 752.

Publikuoti šaltiniai

1. *Audra*, 1932, Nr. 1.
2. *Darželis*. 1921, Nr. 5–6.
3. *Klaipėdos garsas*. 1926, Nr. 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 23, 27, 31, 32, 35, 36; 1927, Nr. 2, 3.
4. *Klaipėdos sargas*. 1924, Nr. 1, 2, 3–4, 5, 6, 8–9, 11.
5. Klaipėdos Teritorijos Gubernatoriaus dienynas, 1925 metai. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2011, t. 23, p. 277–322.
6. *Kovos keliais. Klaipėdos krašto prijungimui prie Lietuvos 15-kos metų sukakčiai paminėti almanachas*. Antras leidimas, Vilnius: „Petro ofsetas“, 2012, 336 p.
7. *Lietuvos keleivis*. 1925, Nr. 130, 131; 1926, Nr. 49.
8. *Memeler Dampfboot*, 1925, Nr. 201, 245, 295, 1926, Nr. 51, 56, 79, 94.
9. *Nauja lietuviška ceitunga*. 1895, Nr. 67.
10. *Pagalba*, 1913, Nr. 12, 1926, Nr. 1–2.
11. *Trimitas*. 1925, Nr. 2, 6, 9, 31, 162.
12. *Vakarai*. 1938, Nr. 139.

Literatūra

1. HERMANN, Arthur. Klaipėdos krašto bažnytinis ginčas 1919–1925 metais. In HERMANN, Arthur. *Lietuvių ir vokiečių kaimynystė*, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 212–234.
2. JOKUBAUSKAS, V. *Lietuvos karinė doktrina ir jos realizavimas 1923–1940 m. Šiaurės Rytų Baltijos regiono šalių kontekste*. Daktaro disertacija, Klaipėda, 2013, 168 p.
3. JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAREIKIS, Vygantas. *Lietuvos šaulių sąjungos XX Klaipėdos rinktinė 1923–1939 metais*. Klaipėda: Druka, 2016, 95 p.
4. JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, 587 p.
5. JOKUBAUSKAS, Vytautas. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda: Druka, 2019, 368 p.
6. JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAIČENONIS, Jonas; VAREIKIS, Vygantas; VITKUS, Hektoras. *Valia priešintis: Paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*. Klaipėda: Druka, 2015, 320 p.

7. *Lietuvos šaulių sąjungos istorija*. Vilnius: Lietuvos šaulių sąjungos centro valdyba, sud. A. Liekis, 1992, 283 p.
8. MAČIULSKIS, Vidmantas. Lietuvininkų šokis profesoriaus Juozo Lingio archyve. *Res humanitariae*, 2009, t. 5, p. 174–202.
9. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, 2009.
10. NEFAS, Mindaugas. *Dvasios aristokratai. Lietuvos šaulių sąjungos siekiai ir realybė 1919–1940 m.* Vilnius: Versus, 2019, 495 p.
11. NEFAS, Mindaugas. *Lietuvos šaulių sąjungos veikla Klaipėdos krašte (1923–1939 m.)*. Magistro darbas. Lietuvos edukologijos universitetas, 2012, 121 p.
12. POCYTĖ, Silva. Mažlietuviai Vokietijos imperijoje 1871–1914. Vilnius: Vaga, 2002, 304 p.
13. POCYTĖ, Silva. Paklūsęs priesaikai. Klaipėdos krašto šaulio iš Agluonėnų Martyno Pėteraičio byla 1924– 1926 m. *Trimitas*, 2016, Nr. 1 (1304), p. 28–31.
14. POCYTĖ, Silva. Tautiniai incidentai Klaipėdos krašte: Lietuvos šaulių ir karių susidūrimai su vietiniais gyventojais. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2016, t. 32, p. 118–147.
15. SAFRONOVAS, Vasilijus; JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAREIKIS, Vygantas; VITKUS, Hektoras. *Didysis karas visuomenėje ir kultūroje: Lietuva ir Rytų Prūsija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018, 455 p.
16. SAFRONOVAS, Vasilijus. *Praeitis kaip konflikto šaltinis. Tapatybės ideologijų konkurencija XX a. Klaipėdoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, 448 p.
17. VAREIKIS, Vygantas; ARBUŠAUSKAITĖ, Arūnė. Nauji duomenys apie padėtį Klaipėdos krašte 1925 metais: Jono Budrio dienoraštis. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2011, t. 23, p. 272–276.
18. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 166.
19. ŽALYS, Vytautas. *Kova dėl identiteto: kodėl Lietuvai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923–1939 m.* *Ringen um Identität: Warum Litauen zwischen 1923 und 1939 im Memelgebiet keinen Erfolg hat*. Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk, 1993, 104 p.
20. ŽOSTAUTAITĖ, Petronėlė. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius: Mokslas, 1992, 405 p.

Evaluation of the Lithuanian Riflemen's Union in the Public Space of the Klaipėda Region in 1923–1926

Dr. Silva Pocyte

Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology, H. Manto st. 84, Klaipėda
E-mail: silva.pocyte@gmail.com

Summary

After the First World War in 1919, the Klaipėda region was separated from Germany. The land was administered by France on behalf of the Entente, and at the beginning of 1923 it was annexed to Lithuania. In the country that belonged to the state with autonomous rights until 1939, Lithuania pursued an integrative depreciation policy, and Germany also sought not to lose influence among the country's population. The influence of Lithuania and Germany in the country was strengthened in various political, economic and cultural forms. Cultural and national intentions were reflected in the activities of various organisations and societies, in the pages of published newspapers and magazines. Lithuanianness in the country was represented by various organisations, some of which had their roots in Greater Lithuania, and often did not receive widespread support from Lithuanians in the country, and the Germans also saw a threat to their Germanness.

One of such organisations, which was supposed to reflect Lithuanian national and cultural intentions in the Klaipėda region, was the XX Klaipėda team of the Lithuanian Riflemen's Union, established shortly after the country's annexation to Lithuania in March 1923.

The following goal is formulated during the research – to analyse the evaluation of the activities of the Lithuanian Riflemen's Union in the public space of the Klaipėda region in 1923–1926.

To achieve the goal, the following tasks were set: 1) based on the periodical press “Klaipėdos sargas” and “Klaipėdos garsas” published by the Riflemen's Union in the Klaipėda region, to analyse the main reflections of the union's activities in the public space of the region; 2) to present the relationship and attitude of the Riflemen's Union towards the integration policy pursued by Lithuania, the Germanism of the country and the religious tradition of the country.

The novelty of the research is related to the qualitative content analysis of riflemen's periodicals published in the Klaipėda region, which has not been discussed in historiography so far. The content of the above-mentioned periodicals allows to provide certain insights into the aspiration of Klaipėda region riflemen to maintain a certain country identity, for example, emphasising the importance of the region's religious tradition for local people, which in some cases contradicted the general.

The analysis of the content of riflemen's newspapers, based on three aspects – the riflemen's relations/attitude towards the country's Lithuanianness, Germanism and religious tradition –

clearly illustrated why both the riflemen's press and its activities did not receive widespread support from the people, especially Lithuanians. The activities of the Riflemen's Union in the region were to become an important instrument of Lithuanian integration policy in the Klaipėda region, but the unique context of the country's history and the long life of Lithuanians and Germans formed specific conditions for the implementation of this policy. The Germans of the country considered the riflemen to be the Lithuanian organisation most detrimental to German interests; the riflemen also did not receive much support from local Lithuanians, both because of the obvious disregard for the local cultural tradition (for example, by announcing the alienation of the Gothic alphabet) and because of the secular content of the union's activities. For this reason, the National Evangelical Lutheran Church was hostile to the activities of the riflemen, although attempts were made to incorporate details of the religious tradition at certain riflemen events or rituals.

Gauta / Received 2020 02 28

Priimta / Accepted 2020 03 26